

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2021. május – XX. évfolyam 5. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Ölelés **2**
*Stancsics Erzsébet
jegyzete*

Anyám napja **4**
Lukáts János írása

Akit kerestem,
íme, te vagy **5**
Turbók Attila verse

Két tízes töriből **6**
*Petrozsényi Nagy Pál
novellája*

Fekete krétával **8**
*P. Buzogány Árpád
novellája*

Nagyon fáj **13**
*Tusnády László
tanulmánya*

Carducci háromkája
a háromszín **28**
virágról
*Németh István Péter
jegyzete*

Ország László fotója

STANCSICS ERZSÉBET

Ölelés

A koronavírus-járvány nemcsak minket szorít a sarokba megrogzított szokásaink miatt, hanem a tudósokat is gondolkodásra készíti. A kutatók azt állítják, hogy valami különleges dolgot fedeztek fel napjainkban. Abból indulnak ki, hogy két ember közötti ölelés átlagosan 3 másodpercig tart. Viszont ha már 20 másodpercig, akkor annak gyógyító hatása van.

Megmagyarázták, hogy ilyenkor egy oxitocin nevű hormon termelődik, amelyet szeretethormonnak neveztek el. Ez az anyag számos előnnyel jár a testi-lelki egészségünkre, szellemi és fizikai növekedésünkre. Az Érintés Kutató Intézet (mert ilyen is van már) megállapította, hogy az ölelés támogatja a türelmet, megelőzi a betegségeket, csökkenti a stresszt, stb.

Én most nem bonyolodom bele a kutatások tanulmányai-ba, csak magamból kiindulva, amúgy tudománytalanul is megállapítom, hogy ebben az ölelésszegény időben mindent nagyon rosszul tűrünk. Elsősorban saját magunkat. Mintha a gondolataink mellett a kezünk, karunk, izmaink is hiányolnának és verik bennünk a vészdobot: *hová lett az ölelés!?* Nemcsak a szerelmesekre és az anyákra gondolok, akiknek ez minden pillanatban szükséges mozdulat. Munkatársak, rokonok, barátok idétlenkednek a találkozások alkalmával: mit csinálnak a kezükkel, maszkos arcukkal? Végül sután, fanyar nevetéssel összeütik a könyököket: nesze neked emberi kapcsolatot! *„Könyökpuzsi!”* Ezt találták ki kényszerükben a szakemberek...

Közeli, mondhatnám legközelebbi barát temetésén voltunk. A járvány előírásai ide is vonatkoznak: hányan lehetnek a ravatalozóban, hányan állhatnak kint, milyen távolságban, és ha meghaladja a gyászoló gyülekezet létszáma az előírt maximumot, el kell sétálniuk a sírok közé, hogy legalább a maradék hallgathassa a búcsúztatás szövegét.

*Maszkos emberek álltak
másfél méterenként, sokan
fel sem ismerték egymást.*

Maszkos emberek álltak másfél méterenként, sokan fel sem ismerték egymást. Néha egy pillanatra lehúzták az álarcot, és akkor az öröm mosolya áradt szét rajtuk: *„Te vagy az?! Nem ismertelek meg!”* Hát ez az! Már itt tartunk a vírus miatt, hogy téli bundában, sapkában, szájmasczkban meg sem ismerjük egymást. Sírni sem merünk, mert akkor le kell venni a lucskossá ázott szájtakarót, ami ugyebár büntetendő cselekmény, orrot sem merünk fújni, mert kesztyűs kezünk, szájmasczkunk, zsebkendőnk összekeveredik, és nevetségessé válunk. Mivé tett minket a járvány! Mivé tette a szeretet megnyilvánulását, a gyász együttérzését, a *„melletted vagyok!”* kifejezését ölelés nélkül?!

Állunk sután, tipródva egymástól távolságtartón a sír körül, mint az eltévedt idegenek. Dübörögnek a fagyott göröngyök a koporsón, és erre a legszívesebben befognánk a fülünket, de

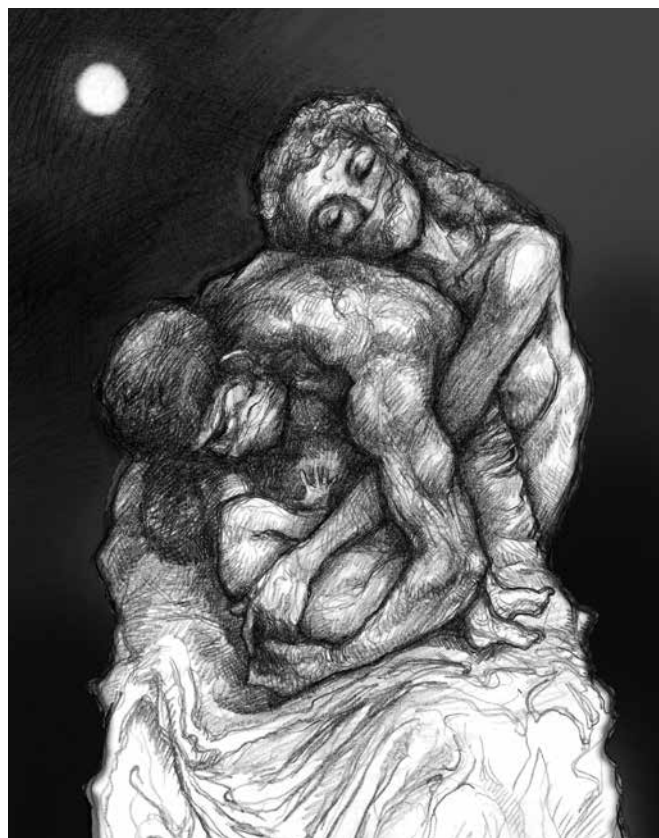
még azt sem lehet. Dermedt kezünk, kivörösödött arcunk, fülünkre akasztott maszkunk nem engedi. Milyen élet ez, hogy sem sírni, sem nevetni, sem ölelni nem lehet?

„Vigyázzunk egymásra!” – mondja a szlogen a plakátokon, reklámokban. De hogyan? A járvány vágat tovább az óvintézkedések ellenére is, egyetlen napi suhintása százakat visz el. A halottakat valahol hetekig, hónapokig tárolják, mert nincs ember, nincs idő, nincs hely az eltemetésükre. A családtagok dermedten hallgatják a rájuk zúduló temetkezési parancsokat, kegyelet nélküli rendeleteket, elintéznivalókat. Gyászolni sincs idejük, lehetőségük és talán kedvük se már. Eltévednek és lassan elvesznek a kényszeres útvesztőkben.

Ölelés?! Hol vagy? Mi ezt nem gondoltuk, nem voltunk rá felkészülve, nem ismertük, milyen keserves nélkülöd élni? Hamarosan valamennyien olyan elárvultak leszünk, mint a halottaink, akiket most temetünk. Lucskos telünk sara kivajúdta ezt az újesztendőt is, ami nélkülöd szegény, riasztó és örömtelen. Évezredek emberi története szunnyad bennünk általad, édes ölelés, s mi nélkülöd vajon mit hagyhatunk az utódainkra?

Az élet két utat hagy: vagy te temetsz, vagy téged temetnek. Emberi Ölelés, Te még vissza tudsz tartani talán ettől is...?

2021. február 13.

Vári Artúr illusztrációja

Kárpáti Kamil versei

Vörösmartyval

1

A csillag lehullt, szám fölitta.
Most két rózsában ott ég a szédült ötvözetben.
Nehezült dallam fúrja át a földet,
angyalt alkot szorongó vágyból,
csipkét rak rá a félelemből,
bársonyt önt rá nyomorunkból.

2

Folyók, ahol hálókban izzik a hal, mint a tűz,
völgyek, hol a dal emberek ajkán virágot fűz,
tárulnának hullámos, alkotó örömben?
Ha lomha habokkal új hidak kötnek szerelmet,
dalunk is vérpiros ujjongó rózsát nyithat?
Halványul a költő kínzó látomása?
Úgy várta százada, ahogy ömlött szellemén keresztül,
hogyan vernek a ricsajló kürtök fekete kínokat,
fúria mérgeket szét, s a nyomor legalján
a szárnyatlan ember repül a fény napjaira!
De fényben reng a látomás olyve –
fájdalmas fák közt megvakult fárosz áll,
melleit nem díszíti a mámor, combjait rejt a vas,
vak szeme éjbe lehulló napgolyó sápadt sírhelyén
förtelmes harcok jeleit látja –
elé egyre a tavasz kettészelt teteme hullik.
Mákföldön tolong milliós hadak óriás látomása,
lapul, nyerít, kiront a tájra,
a szép telihó paraszt világra,
sikolyuk kiömlik a földek fölé,
hullámzó hajuk fonatjába tűzvető szél kap.
Húszévesek, de az állhatatlan
nem töri őket szerelmek közél!
Harmincban járva ráncok rabjai, anyók;
hajfonatukon karaláblila imák megültek,
ha halálba merülnek „nincsen remény”.

3

Miért nem írhatunk óriás verseket még mi?!
Karjait tízezer évre kitarót?
A hangok, a rímek, a mosoly, a kék, a gyász és a tett,
a végtelen emberi mű hibátlan énekeit,
hosszú, megérett ujjak, a műhely, a föld,
az ágyban új életet alkotó párok
ölelő énekével miért nem gyűjtjük föl a szemétdombot?
Kiknek tágult karikaszemünkben
tavaszt csihol a hajnal,
miért dobol a meztelen végzet
ilyenkor szájunkból riadót?

4

Veresalma! Erdőd elsüllyed, Gálosfa alja fon.
Alszol, kék szivárvány hever álmodon.
Így jön a tavasz ide, Somogyba.
Ezüstlapályú völgy zúg, megcsobban,
telepes kerekded asszonya szoptat, mint a Nap,
arany talléreként hullnak rá madarak.
Költő torkán „csörömpöl a szó”.
A Mély vasfejű álmai húzzák.
Kínban széthasadt rímek csapdája.
Ujján a falu eldőlt világa.
A csillag a lábán aludt ki.
Anyókák lelkén karaláblilákkal
és galambveressel áttörött imák,
kiszáradt vénék körül a buggyanó
trágyalé-glória fénye.
A jövő újult eszeveszett átka,
s hogy nincs reménye,
csak kése és búzavetése,
s a poklok pokla jó aratásra.

Nagyanyó rég nem látott unokái

Hogy kerül Juliska néni szonettbe?
Kocát vakargat ez a nagyanyó,
az orra is dércsípte rőt bogyó,
zizzen szoknyája, mint szárított repce.

Pápaszemmel kémelek, mi ez, kelepce,
hogyan ennyi tündér nőtt, mint a hagyma
szökőkútként csobogva magasba –
vagy mind gumókról fölrepdeső lepke?

Álmodik, mikor messze még az este?
S csak, hogy kocája éhesen rőfög,
néz rájuk úgy, mint az elevenekre.

Most meg én látok furcsát: a rögök
fölött jó arasszal, látom, lebegve
nagyanyó száll unokái között.

LUKÁTS JÁNOS

Anyám napja

Azért az idén is megjött a tavasz, itt kopogtat az ajtónkon, kezében ibolyacsokor meg az a szép aranyeső. Közel a május. Anyám lép elő...

Nincs nap, hogy ne gondolnék rá. Állandóan velem van, és állandóan velem vagyok. Az esztendő minden napján, az életem minden napján. Tőle indulok, és hozzá érkezem, neki mesélek, neki panaszkodom, neki büszkélkedem. Számomra minden nap anyák napja. Az én anyámé. Az ő számára pedig – talán – minden nap a gyermeke napja. Ezt ő soha nem mondta, és már el se mondhatja. De így éreztem életében, és így érzem ma is.

Magam is alig hiszem, de életem első emléke is anyámmal közös emlék. Emlék? Talán inkább állóképek, amely megindította az életemet. Mindössze egy és negyed éves voltam, 1944 decemberében. A karácsonyfán már lobogtak a gyertyák, anyám a karjában tartott. Budapesten aznapról dörögtek a fegyverek, apám becsukta az ablakot, anyám hangosan imádkozta a Miatyánkot. A hangjára, a gyertyalángra, az ágyúdörögésre azóta is emlékszem. Ők indítottak el egy életre...

Anyám vidám volt és komoly, örömét sose titkolta, aggódása kiült az arcára. Szüleim egyetlen, kései gyermeke voltam, születésemkor anyám negyvenegy éves volt, apám negyven. Hogy a világra toppantam, anyám attól fogva – akkor úgy nevezték – „háztartásbeli” lett, de mi úgy mondtuk: családanya. Ő velem tanult, én a konyhában mellette lábatlankodtam, egymásnak mindent elmondtunk, de volt, amit csak egymásnak. Apámat akkoriban vidékre száműzték, csak kéthetenként járt haza. Mi anyámmal csendes egyetértésben éltünk, én alig tudtam róla, hogy gondok is vannak a világon. Sétáltunk sokat, hétvégeken kirándultunk. Anyám alföldi lány volt, az erdőmező a világa, a nagyvárost kőbörtönnek érezte.

Várai Artúr illusztrációja

Olvasni szerettünk, én a Mackó úr-könyvekből és Wass Alberttől a *Tavak könyvéből* olvastam fel, neki Kosztolányi *Arany-sárkánya* volt a kedvence, azt mesélte, meg Gárdonyikat. Voltak kiválasztott kedvenc könyvei, azokba beleírta a nevét: Nászay Irén könyve. Gyönyörű írása volt, apámé olvashatatlan, az enyém botrányos. A neve mögött, az írása mögött mindannyiszor rám tekint az arca.

Nagymamáról, édesanyjáról aggódó szeretettel beszélt: „Kicsi anyám”, így szólította, így emlegette, ő, a felnőtt asszony az idősödő asszonyt. Ez nekem különös volt, és olyan lélekbe markoló. Nekem ő volt a „Kicsi anyám”, hogyan lehet ezt a nevet másra átruházni. Megéreztem, hogy – lehet, de azért valahogy különösen hangzott nagymamámra. Pedig nagymama nagyon szeretett, ő már aggódás nélkül tehetett, a legkisebbik unoka voltam, látta, jó kezekben vagyok.

A szüleimet sose ismertem fiatalnak, apámmal nem lehetett focizni, anyámmal valamelyest lehetett fogócskázni. Anyám megnyugodva látta, hogy esténként szívesen „bogarászom” az íróasztalnál, aztán egyszer véletlenül észrevette, hogy verset írok. Nem szólt, de – talán másnap, kíváncsiságból – megkereste, elolvasta, este kaptam egy ajándék-pusztit, nem mondta, miért kapom.

A hitével harmóniában élt, vasárnaponként a korai, csendes misére járt. Volt egy imakönyve, a címe: *Boldogasszony anyánk...*, azt gyakran olvastam otthon is. És kísérteltünk a Margitszigetre, le-leültünk Szent Margit szépen gondozott sírjánál, anyám szinte rokonának érezte a régi idők leányszentjét.

Telt az idő, én felnövekvőnek tudtam már magamat, de anyámat nem éreztem öregedőnek. Azon az októberi kedden a rádió előtt ültünk, és ő intett, hogy valami fontos dolog történik, talán nemcsak a rádióban, hanem a mi életünkben is. A rádió mintha részvételre szólította volna fel minden hallgatóját.

...anyám a szekrényből nemzeti színű szalagot vett elő, és a hajába kötötte, mellemre kokárdát tűzött.

– Menjünk? – kérdeztük egymástól, aztán egy perc múlva megváltottuk: Menjünk! – anyám a szekrényből nemzeti színű szalagot vett elő, és a hajába kötötte, mellemre kokárdát tűzött. Mentünk kézen fogva, a Nagykörút felé, ahol már ezrek vonultak, feledhetetlen volt, az összetartozás pillanata. Tizenkét napig tartott a csoda ideje, én másnapról osztálytársaimmal jártam lelkesen a köröngeteg körútjait, anyám odahaza ült – reszketve és imádkozva (bizonyosan nemcsak értem). A lelkes napokra lelketlen hónapok következtek, januárban, csendben eltávozott nagymamám, neki „Kicsi anyám”, ugyanúgy hordozta szívében továbbra is, amiként én hordozom az ő emlékét.

Aztán a következő években elkezdett öregedni, már mint-ha nem lett volna szükség az „aggódó családanyára”, bizonyosan ő is így érezte. De mindenki egy kicsit másképp éli meg az érzéseit. Hozzá hasonló korú turistatársaságba került, lelkesen járta velük Budapest környékét, sőt egyszer még az Adria partjára is elrepültek, utána évekig mesélte a tengert és a repülőt. Diáklányként bajor földön végzett négy évet egy apácaiskolában az Inn folyó partján, és mindvégig meg-megszólalt németül családban is, társaságban is, mint régi emléket hordozta magában hajdani iskoláját. Csak azt sajnálta – mondta! – hogy nem velem élte át mindezt.

Egyedül – jaj, egyedül már alig indulhatott útnak, eltévedt a városban, órákat gyalogolt, rendőr terelte haza. Ezután, ha elmentem otthonról, bezártam az ajtót. Szegényt, őt zártam be. Keserű napok, súlyos évek voltak ezek... A lakásban, ahol majd fél évszázadot élt, már idegennek érezte magát, „*Megyek haza anyáékhoz*” – mondta hetente, aztán naponta. De hogy hol van számára az otthon vagy a haza, azt már nem tudta.

Idővel megsokasodtunk, anyám akkor már alig értette, hogy a fia családja forgolódik körülötte, az unokáiról alig is tudta, ki lehet a két gyermeklány. Már csak egyszülött fiát ismerte fel biztonsággal.

Örömmel, panasszal, sóhajjal hozzám menekült, a múlt nemzedék régen volt tagjait is nálam kereste. Nem akartam föllenteni neki, nem akartam kiábrándító valóságot ismételtetni neki: az idő múlását, lassú elfolyását.

Száját néha még mosolyra húzta, tétován nézett rám, mint-ha arra gondolt volna: „*Istenem, ez lett abból a gyerekből, akit én a karácsonyfa alatt a karomban tartottam, amikor a halál járt az utakon. Hogy megöregedett!*” Augusztusban távozott el egy éjszaka csendjében, abban a hónapban, amikor született. Nyolcvannyolc évet élt... Amikor elhagyta a házat-hazát, a rádióban éppen megkondult a déli harangszó.

Anyám volt, anyám maradt, most már addig, amíg én is maradok. Velem él, vele élek. Nekem minden nap anyák napja. Anyám napja.

Turbók Attila

Akit kerestem, íme, te vagy

De jó nekünk,
de jó nekünk,
a hegyre futtában megyünk,
talpunk alatt a föld dorombol,
fejünk fölött hulló madártoll,
de jó nekünk,
de jó nekünk,
felhőtlenül,
szerethetünk.

A mérleghinta összeköt,
hintázunk fent és lent között,
egyszer te lendülsz, máskor én,
a Fennvalótól jön remény,
a lentiéktől jön vigasz,
mindkettő bársonylón igaz.

Mert jó nekünk
s így jó nekünk,
ragaszkodunk,
reménykedünk,

hogy évekig még így megyünk,
kezünkben megpihen kezünk,
lábunkban feszül még izom,
távol kerül ármány, iszony,
akit kerestem, íme, te vagy,
kék szellő, zöld víz, huncut patak,
kavalkádból kivont idegszál,
tél ellen óvó pajzs, tüzes nyár,

íme, te vagy,
íme, te vagy,
mutasd magad,
mutassalak:

(*Parázson járt, de talpa ép,
Buddha lánya: a lelke ég,
foglalkozása szeretet,
orvos, de óvatlan gyerek,
számítás, érdek nem köti,
virág kelyhét becézgeti,
Moldvában élt, ott gyógyított,
anyák, romák, vajákosok
suttogták róla: testbe lát,
sort állva várták mosolyát,
a román orvos hallgatott,
beteg nélkül unatkozott,
sújtotta szégyen, harag és
értelmetlen semmittevés,
– a Rend a rejtélyt nem tűri,
kivár, maga alá gyűri.)*

Ó, mennyi botlás van mögöttünk,
ütésnyomok, zöld-lila foltok,
a két külön seb egybeforrott,
varasodott rá új minőség,
nem metszi fagy, nem marja hőség,

a döccenések dombjain,
a billenések fövényén
mosolygunk csak, sőt nevetünk,
páros szívárvány lehetünk,
zúduló fényben fürdik arca,
derűje, párálló bizalma:
rám bízhatod
a sorsodat,
rád bízhatom
a sorsomat.

PETROZSÉNYI NAGY PÁL

Két tízes töriből

Ülök a padban. Történelemóra. Bár ebből a tantárgyból általában készülök, és Szente tanár úrral sem vagyok fasírtban, most bele se néztem a... Mi is a címe? Megvan: *A párizsi kommun*. Istenem, add, hogy ezt az órát is megússzam! Nézem a többieket, vajon ők készültek? A frufrufrizurás, kézilabdás Bakos Margit biztosan nem. Jobban érdekli őt a sport, mint a tanulás. Akárcsak engem, és bizony gyakran nem is a lustaság, hanem a fizikai fáradtság miatt ejtőzünk. De hát hol ejtőzhet egy esti iskolás tanuló, ha nem a szerálban (estiben)? Hiszen alig érünk haza a munkából, és bekapunk néhány falatot, már rohanunk is tanulni. Hogy is mondta Lenin elvtárs? *Tanulni, tanulni, tanulni...* és aki ezt nem érti, mehet csillét rakni a petrillai vagy lupényi bányába, ami persze még mindig jobb, mint a Duna-csatornát kotorni. Igaz, ide tanult ember is kerülhet, de ez már más tészta – sandítottam imádott főtitkárunk, Gheorghie Gheorghiu-Dej arcképére.

– Nézzük, mit tanultunk a múlt órán! – lapozott Szente tanár az osztálynaplóba. – Bakos Margit, Bonca Jolanda, Csenteri Krisztina, Majdik Károly – állt meg Majdik Károly nevénel.

Néma csend. Minden tekintet Karcsi felé irányult. Ő volt a IX. osztály legidősebb tanulója, kb. harminc-harmincöt éves, kissé kopasz, amúgy jámbor élelmiszeripari dolgozó.

- Ismétlem, Majdik elvtárs.
- Jelen.
- Készült mára, Majdik elvtárs?
- Készültem.
- Akkor halljuk, ha kérhetném.
- Igenis. A párizsi kommun – remegett meg a hangja vészjelzőn, amiből azonnal láthattuk, hogy egy nyavalyát készült a Karcsika.
- Igen? Csak nyugodtan, tömören. Kap rá öt-tíz percet. Elég lesz?

Húzza az időt – konstatáltam magamban. Akárcsak én, amikor egyszer Egyiptomból kellett felelnem.

– Böven. Szóval a párizsi kommun... Előbb azonban tisztázzunk egy-két fogalmat! – tudálékoskodott ravaszul. – Mint ismeretes Párizs Franciaország fővárosa. Románul Paris, franciául úgy szintén, csak Párinak olvassuk, ugyanis a franciában minden szövegi mássalhangzó néma, tetszik tudni?

Húzza az időt – konstatáltam magamban. Akárcsak én, amikor egyszer Egyiptomból kellett felelnem. A leckét persze nem tudtam, helyette azonban elmeséltem egy Kleopátráról szóló bestsellert. Tetszett neki, elfogadta. De hogy a Karcsika trükkjének nem dől be, arra ráteszem a fejemet.

- Ejha, maga franciául is tud, Majdik elvtárs?
- Egy kicsit – forgatta szemét, merthogy erősen bandzsított.

– Itt, vagyis Párizsban található a Moulin Rouge, továbbá a Tejfel torony.

A teremben kitört a nevetés.

– Most... most mit nevettek? Valamit rosszul mondtam? – sértődött meg a vén diák.

– Szó sincs róla, folytassa! – nyomta el nevetését a tanár is. – Látom, hogy készült, élvezettel hallgatjuk. Tehát a Tejfel torony.

– Igenis, de itt él Raymond Copa és Just Fontaine¹ is. Ugye, tetszett róluk hallani?

Újabb nevetés, amit viszont a tanár nem értett.

– La Fontaine²? 1870-ben?

– Just Fontaine.

– Plusz a Notre Dame-i toronyőr – tette hozzá komoly arccal valaki.

Ettől kerekedett ám jókedve az osztálynak, miközben Karcsika csak állt, bámult, aztán, mit tehetett egyebet, maga is versenyt nevetett a többivel.

– Jól van, camarade³ Majdik, leülhet. Tornyá Pál.

Aha, a tanár úr kedvence, aki úgy vágja a történelmet, mint ha könyvből olvasná. Nem csoda: történelemtanár a papája, és maga is annak tanulója, úgy hírlík.

– Remélem, te is készültél – tegezte le a lakli, elegáns irodai asszisztenst.

Hogy őt miért tegezte, Majdikot meg magázta? Passz, de már megszoktam, hogy az estiben kissé mások a szokások. Itt nem várták el, hogy a katedra előtt feleljünk. Egyeseket tegeztek, másokat magáztak, mi több, némelyik tanuló vissza is tegezte a tanárát.

– Lehetek őszinte? Nem.

– Mi, nem?

– Az az igazság, hogy valamiképp elnéztem az órarendet, és nem készültem történelemből.

Szente tanár nem hitt a fülének.

– Te? Éppen te? Ezt nem tudom elhinni.

– Sajnálom, de ettől még meg tetszik engedni, hogy feleljek? Mondjuk úgy, előzetes ismereteim alapján.

– Hogyne. Csapj a lovak közé nyugodtan, aztán meglátjuk, tudsz-e annyit, mint Majdik Károly például – hunyorított az osztályra.

– De tanár elvtárs, én készültem – pattant fel Karcsika vérvörösén a helyéről.

– Miért, én mást állítottam? Palikám!

– Köszönöm a lehetőséget – köhintett Tornyá Pál, s már darálta is az anyagot. – Miután III. Napóleon kikapott Sedan-nál, 1870-ben megalakul a nemzeti védelem kormánya élén Adolphe Thiers miniszterelnökkel, aki megpróbálta kiűzni a poroszokat Párizsból. Sikertelenül, mire a fellázadt lakosság kivonult az utcákra, és saját kezébe vette a hatalmat. Így jött létre 1871. március 28-án a párizsi kommun, melynek folyamán egész sor demokratikus intézkedés léptetett életbe.

– Mégpedig?

– Szétválasztotta az egyházat az államtól, államosította a gyárat, bevezette a tízórás munkanapot, ingyenes oktatást...

– Kitűnő. Ahhoz képest, hogy nem készültél, igencsak vágod az anyagot.

Az osztály érdeklődése lassan megcsappant, és folytatta az ejtőzést. Ki munkahelyi, ki iskolai és egyéb problémáin tűnődött, de semmiképp sem a párizsi kommunón, ami, valljuk meg őszintén, senkit sem érdekelt. Én magam is azokon a ma reggeli eseményeken rágódtam, amikor melő közben szilánk repült a szemembe.

– Neked meg mi bajod? – kérdezte a mesterem, amikor kiejtettem a böhm nagy kalapácsot a kezemből.

– Valami bement a szemembe. Jaj, majszter, mindjárt megvakulok.

– Á, semmiség, pislogj csak jó nagyokat, és öt perc múlva még a bolháidat is meglátod – nevetett ki ahelyett, hogy orvoshoz küldött volna.

Eltalálta, tényleg kipislogtam, ettől függetlenül ki nem álom ezt a bohócot, aki mindenkit kifiguráz. Persze teheti, ő a főnök, akinek akkor is illik, mit illik, tanácsos tapsolni, ha ezzel saját magunkból is bolondot csinálunk. Na nem, elég volt, még holnap búcsút mondok az út-építési iparnak. Különbem sem bírom, nem bírom. Hiszen itt még egy szimpla kalapács is nyom vagy tíz kilót, és az aszfaltkeverő gépről is olyan irtózatossá hű árad, hogy majd megsülök mellette. Hát nem rossz terv, csak az benne a bökkenő, hogy melő nélkül lóttak

a szerálnak, ja, még sittyre is vághatnak, mert egy munkán alapuló államban tilos lazálni. Másrészt a létszám sem lesz meg miattam, és az osztályunkat rögtön összeolvasztják majd egy románnal. Nem nagy ügy, megcsinálták ezt már felsőbb szinten, a Bolyai és Babeş Egyetemen is. Szédületes, ahogy ez a puccos okostojás szövegel, méghozzá állítólag anélkül, hogy belenézett volna a tankönyvbe. Hiszi a piszi, én nyilván nem, csak azt nem pedzem még, mi a frásznak kell így felválni. Akárhogy is áll a helyzet, ilyen tudással már bárki elmehetne helyettes tanárnak falura.

...a létszám sem lesz meg miattam,
és az osztályunkat rögtön
összeolvasztják majd egy románnal.

– Köszönöm, elég! – tekintett karórájára Sente tanár úr.
– Hozd ide az ellenőrződ, légy szíves!

– Hozom – sietett Tornya Pál felsőbbiséges arccal a tanárhoz.
Majdik Karcsi úgyszintén, és egyszerre nyújtották a tanárnak az ellenőrző könyvüket.

– Magától nem kértem – figyelmeztette Karcsit a jó humorú pedagógus.

– De hát én is feleltem. Jó, nem éppen 10-esre, azért az én feleltem is megér egy 6-oskát. Nem? Akkor legalább egy cincit⁴, kérem tisztelettel – ragaszkodott szegény Karcsi a jegyéhez, még ha olyan sovány is volt az a jegyecske, ezzel szemben utána akár négy hétig sem kell felelnie törőből.

– Csakugyan? Osztály? Maguk megadnák?
– Igen – válaszolta az osztály kórusban.
– És Palinak?

Erre már senki sem válaszolt.

– Hohó, itt valami nem stimmel – vakarta meg a fejét a tanárunk. – Egyikük készül, de nem tud, a másik nem készül, mégis 10-esre tudja az anyagot. Ezek után kinek higgyek, emberek? Nagy elvtárs! Mi a véleménye ezzel kapcsolatban? Látja ezt az osztálykönyvet? Ha nekem ezt megfejtí, azonnal beírok magának két 10-est a naplóba.

– Csak úgy? – dobogtatta meg szívemet a váratlan ígért.
– Ne tessék velem viccelni!

– Nem viccelek, tényleg beírom. Szóval? Maga kinek hisz?
– Rendben – gondolkoztam el egy pillanatra. – Hm, kemény dió, nagyon kemény, de hogy a tanár elvtársnak hiszek, az bizonyos.

– Mert?
– Egy történelemtanár sohasem hazudik.

A tanár arcáról hirtelen leröppent a vidámság.
– Nem bizony. Örülök, hogy maga is így látja – válaszolta csendesen.

Még mondott valamit, de szavait elnyomta a szünetet jelző csengetés, erre legyintett, és kiballagott az osztályból. Anélkül, hogy egyet is megadna a beígért két tízesből.

Ó, azok a boldog iskolaévek! Azóta is gyakran kérdezem magamtól: vajon egy mai történelemtanár megadná?

Várai Artúr illusztrációja

1. Neves francia futballisták.
2. Francia író és költő. (1621–1695)
3. Elvtárs. (fr.)
4. Szójáték: 5-ös (cinci). Románul olvasva csincs, magyarul cinci.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD

Fekete krétával

Minden kő külön ropogott a tehénszekér ráfos kereke alatt, lassan, mintha nagy időmalom dolgozna a világ végezetéig, pedig csak egy szekér nyári fát vitt az úton Katona Pali, az öreg. Segítségére is volt, a napszámos Gyula az utcából, aki most gazdaként ült a szekér elején. Az igazi gazda leugrott a szekérről, amint a házuk sarkáig, a nagyobbik hársfáiig értek, és gyermekesen szapora léptekkel ment kaput nyitani. Gyula is leszállt, hogy jó nagy kanyart vegyen a szekérral befordulás-kor, és nézze, nehogy a tengely végével meghúzássák a nyitott kaput. Az udvar szűk, és éppen a közepén ott a lefödött régi kút, amit meg kell közölni a szekérral, a tehenek pedig lassú, lomha állatok a lóhoz képest, figyelni kell minden lépésüket.

*Megoldotta a láncokat,
és elkezdtek lerakni a fát:*

ő a tövénél fogta, az öreg a végénél.

– Jó közel a színhez! – kanyarított jobb kezével a csűr mellé toldott fásszín felé az öreg, és ebből Gyula megértette, hogy a fát azzal szemben, a kerítés mellé fogják lerakni. Megoldotta a láncokat, és elkezdtek lerakni a fát: ő a tövénél fogta, az öreg a végénél. Ez így méltányosnak is tűnt, hogy a nehezebb végét a napszámos fogja, ám az öregnek mindegyik szál fát a feje fölött át kellett emelnie, mert nem egyforma hosszúak voltak, csak egynek-másnak tudta a végét úgy fogni, mint Gyula.

Szótlanak rakosgatták, amíg oda nem került a kis fiúunoka:

– Én is! Én is! – nyújtotta két kezét a magasba. – Apó, én is!

Mit tehetett a nagyapja, engedte, hogy a gyerek is megfogja a szálfát végét, aztán együtt tegyék a rakásra.

– No, lépj arrébb, nehogy megüsd magad! – indította útra.

Amikor végeztek, a vékony kötőláncot Gyula visszatekerte a hátsó rókancákra. A teheneket kifogták és kivezették a kapu elé, a két férfi pedig a szekeret kitolta az udvarról. Az öreg a befogást Gyulára hagyta, bement a házba.

Mire Gyula is bejött, az öreg Katona Pali már leült a kőlépcsőre, és rágyújtott.

– Estig még térünk egyet – ült le Gyula is.

Már késő délutánra járt. Pálinkát hozott ki az asszony, egy tálca két poharat, elkoccintották, és egyszerre behúzták.

Kijött az unoka, nekidőlt a nagyapjának, és nemsokára két karját a nyaka köré kulcsolta.

– Ez aztán szereti, mintha a magáé lenne – szólt fakó hangon Gyula.

– Unokának az enyém... – tette le a kő sarkára a cigarettát az öreg. – A szeretetért pedig meg kell dolgozni.

– Ugye, te? – kapta fel térdére a kisfiút, akinek rögtön megereedt a mondókája, hogy most ő ül fel a szekérré, és a tehenekkel mennek az erdőre.

– Jó türelme van hozzá – nyúlt a pohár után Gyula, aztán zavartan visszaengedte az üres poharat.

– Ha ehhez nincsen, kihez legyen – nézett fel az öreg.

Hátranyúlt, ölében a gyermekkel előrehajolva töltött az italból.

Gyula a gyermeket nézte egy darabig, aztán szólt neki, bár jött volna eddig velük, mert láttak vadgalambot. Száját csücsörítve utánozni kezdte. A gyerek csodálkozva nézte a két férfit, mint ki hiszi is, nem is. Megpróbálta ő is a vadgalambot utánozni, de nem is hasonlított a Gyulához. A két felnőtt kacagta, a gyerek pedig eloldalgott.

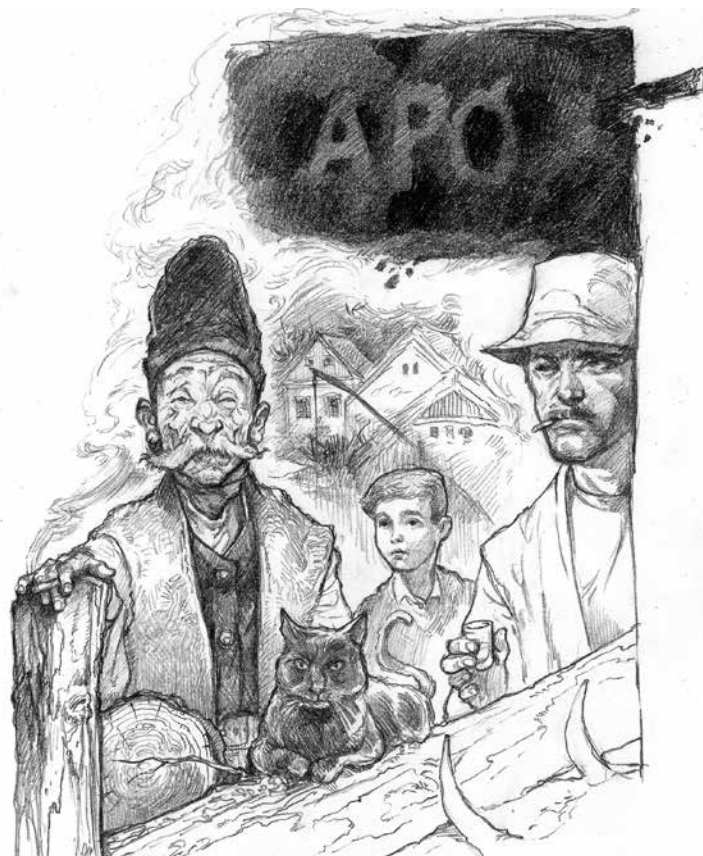
Mindenféléről beszélgettek, egyszer a gazda kérdi:

– Szoktál-e álmodni?

– Én igen. Mikor igen, mikor nem – helyesbített Gyula.

– És micsodát álmodsz?

– Én? Hát... sokszor butaságokat. A múltkor megálmodtam, hogy halál lesz a faluban.

Várai Artúr illusztrációja

Hallgattak egy darabig.

– Én egy nagy osztályt látok mindig, olyan nagyot, hogy olyan nagy nincsen is, még az új iskolában a legnagyobb teremnél is nagyobb – nézett maga elé az öreg Katona. – Olyasmi, mint a kultúrház. Abban ott ül nekem minden ismerősöm. Azok, akik velem egyidősek, s akik nálamnál nagyobbak, s egy részüket már kivittük az oldalba, meg olyanok is, akiket gyermekként ismertem, apámmal s anyámmal, nyugodjanak, egyidős-félék voltak. De nálunknál fiatalabbat nem látok. Akárhogy nézek is hátrafelé, sehol nem látom sem a gyermekeimet, sem mást... aki fiatal. Szóval mintha nem is ezen a világon lenne az egész. És a terem osztályterem, ott a régi fátábla, amire mi is írtunk, mellette a piros golyós számológép, tudod te, hogy milyen, egy farámába vastag drótokat tettek, azokon színes fagolyók voltak, szóval tudod te... A padok is olyanok, amilyenekben én ültem annak idején, amikor a tanító elé kezdtem járni.

Nagyot szívott a cigarettából, aztán elnyomta.

– S a táblára akarok írni, olyan, mintha óra volna, mert mindenki bent van, de mégsem rendes óra, mert a tanító nem áll a tábla mellett, és nem magyaráz semmit, a tábla letörölve, én pedig valamit fel akarok írni a táblára. Valami fontosat. Valami olyant, hogyha a nálunknál fiatalabbak is majd abba a terembe kezdnek járni, akkor tudják meg belőle, hogy mi

Szente B. Levente versei

Torkodban

a rossz és rosszabb között
van az amikor odabent valami nagyon fáj

nem látja nem érzi a világ
mikor a bálnaének hangja föld húsába váj

torkodban angyalok kórusa köröz
az ember elfojtott sírása kifele és befele rezonál

Kereszteződés

rejtett összefüggések
egész sora vagy
úton sohaországba
jellemzettél –

azt mondd
nem érted én
mégis mit remélek

miért lettem
a feszület lába előtt
útelágazásban
kereszteződés

ott voltunk. Mindenki, aki ebben a faluban valamikor élt. De az összes nevet nem írhatom fel, mert annyi hely nincsen is a táblán, hát valami egyebet kellene felírni, fogom a krétát, s ahogy az első betűt írnám, hát a kréta is feketét ír, mert semmi sem látszik a táblán! Marokra fogom a krétát, és úgy odanyomom, hogy kettébe török a kezemben, de úgysem látszik semmi a fekete táblán, egyáltalán semmi...

Meggyújtott egy cigarettát, s Gyulát is megkínálta, tüzet adott neki. Elkoccintották a pohár pálinkát, ittak belőle.

– Aztán általában ilyenkor megébredek. Vagy azért, mert a macska nyávog, s ki kell engedni, vagy csak úgy... mert elzsibbadt a kezem, vagy valami egyébért, nem is tudhatom én azt. Csak addig láttam mindig, tovább nincsen.

Gyula hallgatott.

– Azt szeretném én látni egyszer, hogy valamit tudjak felírni a táblára. S az maradjon ott, hogy amikor mások is beülnek abba a terembe, láthassák.

Csend lett, Gyula az útra bámult, mert a tehenekről meg is feledkezett, nehogy elinduljanak a szekérről.

– A legjobban arra lennék kíváncsi, hogy én mit írok, mit akarok felírni. Mert az még rémlik, hogy mozdulna tovább a kezem, ahogy írni kell, de észreveszem, hogy a kréta feketét ír, arra megállok, leengedem a kezem...

– S aztán megébred?

– Igen, megébredek.

Gyula jelentőségteljesen hallgatott, és lopva a poharára nézett.

– No csak azért kérdeztelek, hátha te is álmodsz ilyesmiket. S hogy amikor te bemész abba a nagy osztályba, akkor kik vannak ott, ott ülnek-e a veled egybéliék. S hogy valami van-e felírva arra a régi táblára.

A gyermek kijött, ölében egy fekete kismacskával, s odaült a nagyapja ölébe. Az letette a lépcsőre a cigarettát, úgy ült, hogy a gyermek a térdén jól elhelyezkedjen.

– Apó, én az előbb aludtam!

– Jól van, fiam, jól van!

Gyula mozdult volna, hogy ne töltsék hiába az időt.

– Apó! Nekem olyan krétám volt, hogy feketét ír!

– Feketét? Hát az mire jó?

– Amikor a fekete táblára rajzolok vele álomban, semmi nem látszik, de én tudom, hogy oda valamit felírtam.

A gazda kezébe vette a cigarettát, szippantott belőle. Az ujjai reszkettek.

– S hallod-e, ha te fekete krétával írtál a táblára, akkor... oda mit írtál? Mondd el nekem, hogy mit írtál oda!

– Apó, te tudod, hogy én nem tudok írni! Hát honnan tudjam, hogy mit írtam én a fekete krétával? Én csak az apó betűt tudom, a Marci-betűt és az ógató betűt.

Lecsúszott a nagyapja öléből, mert a macska meguntta, és kiugrott a kezei közül, beszaladt a házba.

– Most te ehhez mit szólsz? Hallottad minden szavát...

– Álom s esős idő... – mondta Gyula.

– Az – nyomta meg a szót az öreg. – Én is azt mondanám. De amikor te is ilyesmiket kezdesz álmodni, akkor odaadnád a hátralevő életednek a felét, hogy tudd, mi van arra a táblára írva...

Felállt, a tálcat a poharakkal bevitte, az előszoba asztalára tette. Visszafordultában megállt az ajtóban, felemelte az ujját, szinte fenyegetőleg:

– A fél életedet! Hidd el nekem.

RÉDEI JÁNOS

Boldogkátá, boldog békeidők

Az utolsó tanú múltból őrzött és átélt emlékei

Ajánlás

Rédei János Boldogkátán nőtt fel. A Boldogkátá név a Boldogasszony-Kátá rövidítése, de az ő számára valóban a boldog Kátát, a boldog gyermekkort jelenti. Az ő élete és a mi életünk párhuzamosan folyt le, és hála Istennek, folyik még ma is, kapcsolatunk a gyermekkor óta tart. Csakhogy az ő számára Katona Ferenc a Nagyságos úr, a mi számunkra a Nagyapa volt. Ő az 1. sz. cselédlakásban élt, mi a „kastélyban”. Azután később mi is ugyanolyan szocialista nevelésben részesültünk, mint ő, ugyanazért a forradalomért lelkesedtünk, ugyanúgy a lassan polgáriasodó diktatúra évtizedeiben telt el életünk java. Mi is ugyanúgy reménykedtünk a rendszerváltáskor, mint ő, hogy most már a polgár szó elnyeri méltó, mindenkire egyaránt érvényes értelmét Magyarországon.

Ez a viszony azonban mindinkább barátságáig nemesedett. Azzá tették a gyermekkori közös játékok, a közös emlékek, a közösen átélt családi események, az egy temetőben nyugvó halottaink, és nem utolsósorban Rédei János különleges szellemi érdeklődése és a teljesen önképzéssel megszerzett műveltsége. Már nem csak dolgozni, hanem beszélgetni, olvasmányokat, vagy a politikát megvitatni, a régiekre emlékezni jár hozzánk. Ezzel a visszaemlékezéssel pedig már a mi családjunk krónikásait is tisztelhetjük benne, és lehetünk neki ezért hálásak. Hasonlóképpen hálásaknak kell lennünk Ott Jánosnak és feleségének, Erzsikének, akik meglátták ebben a kéziratban az értéket, és segítették azt mások számára is kézbe vehetővé, olvashatóvá tenni.

Testvérei nevében is: VICZIÁN ISTVÁN

Származásom – apai ág

Édesapám 1909. február 9-én született Jászberényben. 6 hónapos korában meghalt Rédei nagymama, apám átkerült nagynénjéhez, ők nevelték. Nevelőapja foglalkozása ácsmester volt. Ahogy apám növekedett, mindig vele volt. Mindig segédkezett nevelőapjának, aki szerette, és apám elsajátította a munkája minden csínját-bínját. A nevelőapa ácsmesterségre akarta tanítani. Ahogy apám növekedett, iskolába járt, így ezt a szándékát feladta. Apám csak három osztályt járt. Egy tavaszon kicsalták tehénpásztornak. Nem jól bántak vele, nagyon sokat éhezett. Nevelőapja továbbra is segítette.

Kitört az első világháború, sokan odavesztek a harctereken. Szerbiában halt hősi halált apám nagybátyja, Teréki Jóska bácsi. Felesége özvegyen maradt két lányával. Eljárt úri helyekre takarítani, mosni, főzni, abból tartotta a családját.

Apám és a nevelőapja mindig együtt voltak, apám mindenben segített, ahol tudott. A nevelőapja megbetegedett, és sok szenvedés után meghalt. A nevelőanya mondta apámnak, hogy szegődjön el valahová. Apám kiment a piacra, ahol Szabó Pista bácsi egy barátjával beszélgetett, és mondta neki, hogy szüksége van egy birkapásztorra. Apám meghallotta, odament Pista bácsihoz, és jelentkezett. Pista bácsi kivitte Borsó-halmára, ahol a tanyája volt. A gazdáék minden hétvégén bementek a városba. Jászberényben is volt háza Pista bácsinak, akinek több gyermeke is volt. Míg a városban voltak, apámat bízta meg a tanya őrzésével.

Apám addig szolgált, míg katonának be nem hívták. Mikor leszerelt, vissza akart menni Szabó Pista bácsihoz, de már nem lehetett, apám helyett mást vettek fel. Pista bácsi Pusztamonostorra vitte az egyik barátjához, Farkas Ferenchez, akinek szüksége volt birkapásztorra. Pista bácsi dicsérte apámat, hogy rábízhatta a tanyát. Így került apám Monostorra.

Apám addig szolgált, míg katonának be nem hívták. Mikor leszerelt, vissza akart menni Szabó Pista bácsihoz.

Anyai ág

Anyai nagyapám is ott volt juhász, csak Pap Ferencnél. Apám legeltette a birkát a közös legelőn, és ott ismerte meg anyámat, aki nagyapám helyett legeltette a birkát. Később megházasodtak. Ott született Mariska nővérem és Pista öcsém is. Én Kőrösmajorban születtem.

Azután nagyapámat és apámat elhívta Jenes József földesúr; nagyapámat juhásznak, apámat kocsisnak Zsámbokra.

Anyai őseim közül a Gonzálek Spanyolországból származnak. 1868. szeptemberben kitört a polgárháború Spanyolországban. Madridból elűzték II. Izabella királynőt, sokaknak el kellett hagyni Spanyolországot. Ezek között volt Gonzales Pál. Mivel őket száműzték a spanyolok, el kellett hagyni a földbirtokukat. Annyit hozhattak magukkal, amiből a hosszú úton élni tudtak. Magyarországon a Jászságban telepedtek le. Űkapám beállt cselédnek egy uradalomba, mivel értett a dohánytermeléshez. Ebből tartotta el a családját. A következő évben, 1869-ben megszületett dédanyám, aki a keresztsgben Gonzales Márta nevet kapta.

Nagy szegénységben éltek sokáig. Űkanyám megbetegedett, sok bánata volt szegénynek, a honvágya is nagy volt, nem tudott megszokni az idegen nép között. Ennek volt a betege, és nemsokára meg is halt. Annyi pénzük volt, hogy a holttestét hazavitették szeretett hazájába, annyi pénzük azonban nem volt, hogy a család hazautazzon a temetésre. Űkanyám spanyol földben alussza örök álmát.

Szegény űkapámnak szomorú sorsa volt, bánatosan nevelte a három árvát. Köztük az egyik, dédanyám, magas asszony volt, arca kreol színű, haja hullámos, térdig ért, szeme barna, nézése szelíd. Szeretett olvasni, amit olvasott, azt elmesélte. Jászjákóhalmán, a templommal szemben lévő kis utcában (ma Bocskai utca) egy nádtetős házban élt. Ott nevelte fel nagyanyámat meg a két hűgát. Nagyanyám férjhez ment Dósa Pálhoz, 1912. október 15-én. Nagyapámnak juhász volt a mestersege. Árva gyerek volt, nagy szegénységben éltek.

Anyám 1913-ban született, Jászberényben nevelkedett Nagyapám elszegődött a nagykátai Keglevich gróf egreskátai birtokára juhászna. Ahogy a háború kitört, behívták katonának.

Amikor végre leszerelt apám, Jenes úrhoz szegődött, kocsis volt, nagyapám pedig juhász. Jenes úrnál egyetlen szobája volt mind a két családnak. Nagyapám nem értett egyet Jenes úrral, összeszólalkoztak, mire elbocsátotta mindkettőjüket.

Nagyapámnak új helyet kellett keresni. Balázsovich ajánlotta, hogy keresse fel nagyságos Katona Ferenc urat. A nagyságos úr két kocsit küldött nagyapámért, elhoztak mindent, amijük volt. Apámék visszamentek Jászberénybe lakni, ahonnan minden nap eljárt napszámba, ahova hívták. Abból a kis keresetből tartott el bennünket.

Boldogkátára kerültünk

Nagyapám meghallotta, hogy a Katona-uradalom kanásza elköltözött. Elment a nagyságos úrhoz, és apámat ajánlotta kanásznak. A nagyságos úr felfogadta, két lovaskocsit küldött Jászberénybe. Így kerültünk Boldogkátára.

Mikor a fogattal Boldogkátára értünk, a nagyságos úr fogadott bennünket. Katona Ferenc megkérdezte anyámat: „Van-e kenyerek? Ha nincsen, menjetek fel a kastélyba a kisasszonyhoz, ad kenyeret és mindenféle ételmet.” Anyám mondta: „Az Isten áldja meg nagyságos úr minden lépését.” A nagyságos úr utasította a tekintetes ispán urat, mérjen ki egy fertály búzát, és vitesse el a malomba Nagykátára. Apámat felhívta a kastélyba, bejegyezte a cselédkönyvbe, és kitöltött részére egy OMBI könyvet.

Tavaszon mindenkinek kimértek egy hold kukoricaföldet, 300 öl konyhakertet és egy hold marharépat harmadába. Minden család kapott 2 liter tejet naponta. Anyám tartott baromfit, kacsát, libát. Anyagiakban kezdtünk gyarapodni.

Anyám délelőtt megfőzött, apám hazahajtotta a disznókat, kész ebéd várta, majd három óra tájban újra ki kellett hajtania. Az uraságnál ez volt a munkarend. Anyám feljárt Stefi nénihez segíteni a konyhakertben gyomlálni, kapálni. Stefi néni, a házvezetőnő, stájer származású volt, törte a magyar szót, és nagyon jólelkű volt. Anyám sose jött üres kézzel.

Nagyanyám mindig feljárt a kastélyba; a birkatejet meglan gyította, beoltotta, azután kinyomta sajtnak. Sokszor hozott birkasavót, birkatúrót rakott bele. Pista öcsémmel mentünk nagymamához birkasavót enni.

Visszatérve nagyapámra: mikor a nagyságos úr felfogadta juhásznak, nagyapám mondta a nagyságos úrnak, hogy szeretné látni a birkákat. Együtt kiballagtak a hodályba. Sok birka sánta volt, sőt rühös is. Nagyapa mondta a nagyságos úrnak, hogy ki tudja kezelni őket, csak hozasson dohánylevelet, timsót vagy rézgálicot. A többit bízsa rá a nagyságos úr! Nagyapám rendbe hozta a birkahodályt, kihordta a régi trágyát, új almot rakott a helyére. Másnap megjött a dohánylevél. Nagyapám egyenként megvizsgálta a birkákat. Megtakarította a birka körmét, bekente égetett timsóval, rézgálic porral behintette. A dohánylevelet megfőzték egy üstben, a levelet beleöntötték egy nagy kádba, amibe a birkákat egyenként belemártotta. Meglett az eredménye: a birka lába helyrejött, a régi szőr helyett új szőr nőtt, jobban lettek a birkák. A nagyságos felhívta nagyapámat, és így szólt: „Meg vagyok elégedve a munkájával, hogy helyrehozta a birkákat, ezért megteszem számadónak. Szeretném, ha gyarapodnának a birkák, ez sok hasznot hoz a házhoz.” A nagyságos úr száz pengő jutalmat adott nagyapámnak, aki azt hálás szívvel megköszönte. Örömmel ment haza, a pénzből megvett egy szobabútort a keresztanyámnak, aki akkor ment férjhez ifjú Püspök Istvánhoz. Így ki tudta a lányát házasítani. Abban az időben száz pengő nagy pénz volt. A nagyságos úr felvett nagyapa mellé két bojtárt.

Egy napon a nagyságos felhívta a kastélyba apámat, és azt mondta neki: rád bízom a két fiatal csikót, mert a gondozójuk megbízhatatlan, nem úgy bánik velük, ahogy kell. Apám örömmel vette a megbízást, és akárhova is küldték, mindig jól bánt a csikókkal. Több alkalommal szólt a nagyságos úr, hogy János, fogj be, menj el a vasútállomásra, mert vendégek jönnek. Apám befogta a csikókat, kiment a vasútállomásra, a vendégek megjöttek, felszálltak a kocsira, apám elhozta őket Boldogkátára, beértek a kastélykertbe, a nagyságos úr várta őket, leszálltak a kocsiról, és ahány vendég volt, annyi pengőt adtak apámnak, borraivalót. Apám örömmel adta anyámnak, ő mindig jó helyre fordította, jól jött anyagilag.

A nagyságos úr annak örült, ha valaki nála gyarapodott, boldogulni tudott, földet tudott venni, azt sem bánta, ha két tehenet tartott.

Birka osztályozás (1929)

Bal szélen áll Katona Ferenc és felesége (1909)

Gyemekköröm

Én, ifjú Rédei János 1935. szeptember 17-én születtem Zsámbokon, Kórospusztán egy nádtetős házban. Tartózkodó voltam, magamban eljártam. Sokáig nem tudtam beszélni. Míg Jászberényben laktunk, gyakran elvitt anyám orvoshoz. Az orvos azzal vigasztalta, hogy megtanulok beszélni. Anyám azt hitte, hogy néma maradok. Mikor betöltöttem a hat évet – már Boldogkátán laktunk –, megszólaltam. Az első szavaim: szakajtó, apa, anya volt.

Mivel visszahúzódó voltam, és magamban játszottam, a nagygyerekek gyakran elrontották a játékom. Gyakran játszottam a jégverem előtt. Egy napon a nagyságos úr kérdezte, kinek a fia ez a gyerek. Ezután a nagyságos úr elballagott anyámhoz, és kérte, hogy engedjen el a kastélykertbe játszani. Így kerültem fel a kastélykertbe, ahová minden nap eljártam. Ott ismerkedtem meg a nagyságos asszonyunkkal, aki kedvesen kérdezte a nevemet. Selypítve feleltem: „Rédei Janika”. Együtt játszottam Pistivel és Erikával. Tíz óra lett, odaültettek az asztalhoz, a konyhalány hozta a finom tízórait, földi epret – amit először ettem – és szörpöt. Később, az idők folyamán elhívtam Pisti barátomat, jöjjön le velem. Anyám akkor sütötte a kenyeret, megszegette a cipőt, leszelt két karéjt, megkenete zsírral, mind a ketten jóllaktunk. Utána visszaballagtunk a kastélykertbe. A nagyságos úr csináltatott kis hintót, felváltva húztuk egymást.

Boldog békeidő

Abban az időben nem voltak összkomfortos lakások az alkalmazzottaknak. Négy család lakott egy házban. Két padlásfeljáró volt, azon vitték fel a termést, egyik család nem nyúlt a másikéhoz. A konyhában négy tűzhely volt, beépítve két kemence, ahol a kenyeret sütötték. Ott mindenki békességben élt.

Délben a kocsisok a lovakat megetették, rendbe tették az istállót. A gulyások hazahozták a teheneket, megittatták, utána pihenő volt. Délután három óra tájban kihajtották a marhákat, a kocsisok is befogták a lovakat, és mentek a határba dolgozni. Estefelé hazahajtották a gulyások a marhákat, megkezdtek az etetést, utána megfejték a teheneket. Bozóki bácsi mindenkinek kimérte a tejet, a többi a jeges verembe tették, hogy másnap a tejcsarnokba vigyék. Utána elbeszélgettek.

Szombatonként délben haza kellett hajtani a marhákat, karámba terelték, este megittatták, megfejték őket. A kocsisok délben hazajöttek, kifogták a lovakat, rendbe tették. Hetenként felváltva hetesek ügyeltek a lovakra. A nagyságos úr tekintetes Filó Sándor úrral együtt nagy meglepetéssel megsejmelte, hogy minden rendben van a majorban.

Vasárnap, ünnepnap mindenki azt csinálta, amihez kedve volt. Sokan elmentek templomba szentmisére, Szentmártonkátára vagy Jászfelsőszentgyörgyre. A nagyságos úr befogatott a hintóba, vitte a családját. A fiatal úr katolikus templomba járt, a nagyságos úr családjának egyik része katolikus, másik része református vallást követett. Náluk megvolt az „ökumenizmus”, toleránsok voltak mind a két vallás iránt, és támogatták mind a két vallást anyagilag. Minden jeles ünnep előtt mindenki rendben tartotta a környezetét, a falakat kimeszelték.

Jött a karácsony ünnepe, a fiatal úr szólta: jöjjenek fel a kastélyba karácsonyfagyújtásra, hozzák fel gyermekeiket. Apám mindkettőnk – engem meg Pista öcsémet – felvezetett a kastélyba. Mikor felértünk, Stefi néni átvezetett a konyhán keresztül a szobába, ahol a karácsonyfa fel volt állítva, sok gyertya égett, sok gyerek volt, a felnőttek énekeltek a *Mennyből az angyalt* meg azt, hogy *Fel nagy örömré*. A nagyságos úr minden gyermek fejét megsimogatta. A nagyságos úr szerette a gyerekeket. Unokái is kicsik voltak, Pisti és Erika, Miklós később született (1944). Mikor vége lett az ünnepségnek, a nagyságos asszony odament a karácsonyfa felé, onnan osztotta a csomagokat, amelyek a karácsonyfa alatt voltak elkészítve. Ahogy az ajtóhoz értünk, Stefi néni minden gyereknek mákos gubát adott. Mikor hazaértünk, anyám feldíszítette a karácsonyfát, felbontottuk a csomagot; abban volt ruhaféle, cipő, szaloncukor, meséskönyv, amiből anyám esténként felolvasott.

Télen is volt dolguk az embereknek: kihordták a trágyát a földekre, a jószágot megetették, bemeszelték a fákat, a gallyat széthordták a családoknak, az árkokat rendbe tették, nádat arattak (sokszor kellett javítani az istálló tetejét).

Mikor eljött a tavasz, elkezdtek szántani a földeket, az asszonyok kimeszelték a lakást, ha kellett, tapasztottak, kijavították a hibákat.

Az egyik ősöm, mindenszentekkor apám elment Jászberénybe. Összetalálkozott Albert bácsival, meghívta, hogy legyen nálunk. Albert bácsi cipészettől megszerezte a mesterlevelet. Albert bácsi eljött, magával hozta az összes szerszámát. A másik szobát kamrának használtuk, oda tettünk neki egy ágyat. Mikor a majorban Albert bácsi jövetelének hírt vettük, nagyon megörültek, nem kellett a faluba vinni a lábbelit. Albert bácsi kezdett dolgozni. Az asszonyok hozták a javítanivalót, a szomszéd tanyákról is. A nagyságos úr megtudta (neki is volt javítani való lábbelije), sok mindent adott neki: lisztet, szalonnát, pénzt is. Albert bácsi megjavította az uraság lószerszámait, megvarrta az összes szíjat. Amit kapott, hetente hazavitte a szüleinek. Abban az évben nagy tél volt nagy hóval. A lakásunk mindig népes volt, az eladó lányok mindig ott voltak. Albert bácsi eltréfálkozott velük, míg dolgozott, néha meghógolyozta őket. Esténként elővette a mandolinját, pengette, a lányok táncoltak. Így ment el a tél.

Eljött a tavasz, kezdett olvadni a hó. Február közepén, márciusban már mezítláb lehetett járni.

Albert bácsi visszament Jászberénybe. Sajnos vége lett a boldog békeidőnek. Sokakat behívtak, mert közelgett a háború.

TUSNÁDY LÁSZLÓ

Nagyon fáj

De profundis

Ünnep a számomra, ha a *Búvópatak* szeretetvendégségén jelen lehetek. Írásom címét József Attilától kölcsönzöm, ez a tény a megszólalásom és a cím közötti ellentét hálóját szövi. Ünnep és szomorúság! Nem jó, ha egymással társul. Pedig mi már ehhez alaposan hozzászokhattunk. Nem véletlenül írta le Petőfi, hogy „*Isten csodája, hogy még áll hazánk.*” Minden keservünk, bajunk ellenére valóban örülnünk kell, hogy egyáltalában élünk, élhetünk, és szabadok vagyunk. Még akkor is, ha vannak, akik ezt a szabadságot megkérdőjelezzik. Ötvenhat évvel ezelőtt kezdődtek el itáliai barangolásaim, és hosszan sorolhatnám fel azokat a közvetlen panaszokat, amelyek útitársaimnak – az út során véletlenül megismert idegenek szavai a „nagyon fáj” keservét zúdították rám.

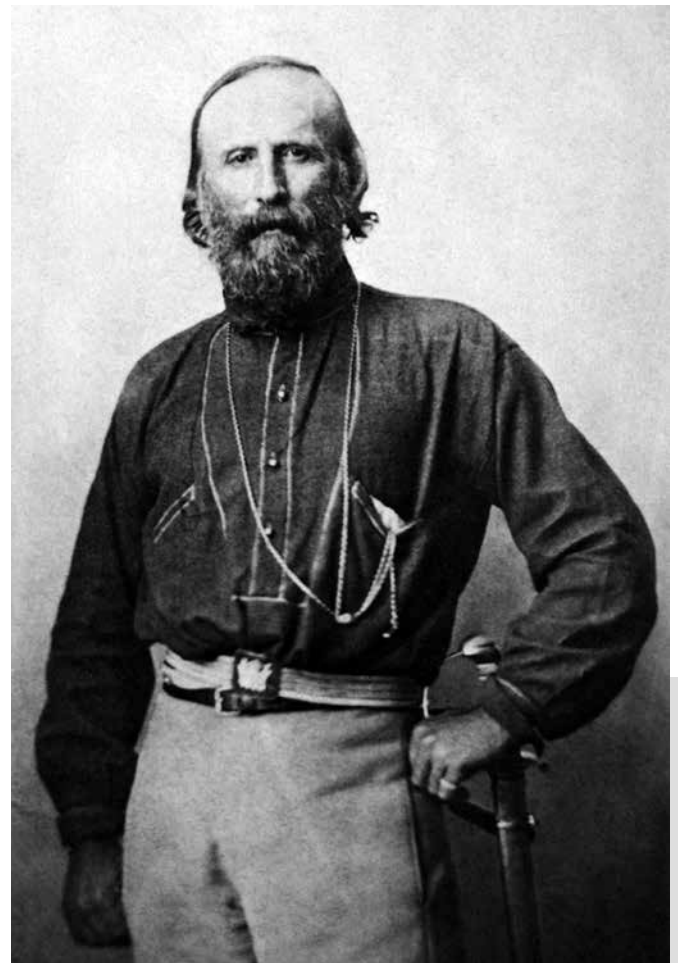
Nem a szerelmükről vallottak, nem arról a nagy érzésről, mely József Attila remekét áthatotta, hanem annak a testvéréről: a szabadságról. Ha nem értem meg, nem fogom fel mély fájdalukat, könnyen azt mondhattam volna, hogy nyafogás az egész, de cinikus lettem volna, hiszen „*vitathatatlanul szabadok*”, hivatalosan szabadnak minősített országban élnek. Ha Aldo Moro halála után pár hónappal nem fogom fel azt a tényt, hogy egy nagy ember halála egy nép vérző szívét mutatta meg nekem, végtelenül szégyellném magamat. Egy mondatot hallottam a legtöbbször: „*Ez a terroristák szabadsága.*” Fájt, hogy ezt kellett hallanom, hiszen Garibaldi szobrai a nagy megvalósulást hirdetik töretlen hittel, ugyanúgy, mint egy nagy nemzet megmentőjének, Atatürknek a szobrai Törökország-szerte.

*Fájt, hogy ezt kellett hallanom,
hiszen Garibaldi szobrai a nagy
megvalósulást hirdetik töretlen hittel...*

A szultáni birodalom nehézkedési terhét, mélybe húzó erejét győzte le az a hős. Közben vigyázó szemét Európára vetette. Száznegyven évvel ezelőtt született. A szabadság olyan eszméje lobogott előtte, amelyre Európa adott számára példát. Ha követői, utódai letértek a reménytelen útról, volt erő, mely helyrebillentette a nehéz kérdésekkel küzdő nemzetet. Hosszú ideig igyekeztek hűségesek maradni az európai eszméhez, de közben látniuk kellett, hogy a nagy példakép megtagadta önmagát. „*Csalódnuk kellett*” – mondanám, ha nem lenne az az elvem, hogy ha boldogok akarunk lenni, a „csalódás” szót ki kell törölnünk a szótárunkból. Atatürk az emberiség előtt adott örök példát arra, hogy az I. világháború főmozgatói nem arathattak teljes győzelmet, a világ újrafelosztásának a pénzrajnokainál nagyobb erő van még, és ez a hazaszeretet. Akkor minket eltiportak az igazságtalan erő birtokosai, de a teljes diadal örömétől a törökök megfosztották őket. A tel-

jes diadalhoz az kellett volna, hogy egy szabadságot áhító népben az egyik igen nagy égi erőt számolják fel, a hazaszeretetet, de ez akkor még nem sikerült.

1970-ben, száz évvel azután, hogy Róma az egységes Olaszország fővárosa lett, a bátyámmal és a feleségével az Etnára akartunk felmenni, de terveinket majdnem meghiúsította a beharangozott általános sztrájk. Az utolsó pillanatban lefűjték a sztrájkot, mert a kormány megbukott. Ugyanebben az évben Szardínia szigetén egyedül utaztam. Autóbuszon, vonatokon hosszan beszélgettem útitársaimmal, és boldogan mondtam nekik, hogy Aldo Moro Magyarországon is járt. „*Maradt volna ott...*” – mondta az egyik beszélőtársam. Megdöbbenem. Mekkora erővel rendelkezik a rontás, ha egy kedves, különben tiszteletreméltó ember ennyit fog fel évezredek történetéből. A Város Alapításától 476-ig ragyoghatott volna Róma fénye emberi irányítás nélkül? Sok meghasonlás közepette is nyomot hagyott a világban, mert volt szellemisége. Garibaldit már nem említettem, mert már akkor voltak, akik elutasították, fanyalogva beszéltek róla. Róma alapítása után a birodalom bukásáig kevesebb idő telt el, mint a bukás után Itália egye-

Giuseppe Garibaldi

sítéség. Az idő viharait magán viselő, régi családi emléket mutatott egy olasz ismerősöm. Garibaldi életrajza volt. Családi emlékként sem akarta megtartani ezt a különös szellemi értéket, mert tőle ez már teljesen idegen. Örült, hogy elfogadtam.

Csak hosszan fejthetném ki azt a jelenséget, mely a napfényes Itáliában olykor-olykor szívembe mart. Minket a nagy megvalósulástól Haynau és Ferenc József – cári segítséggel – elzárt. Ha valaki úgy érezte, hogy élete nem lett teljes, joggal nyugtathatta meg magát azzal, hogy legyőzte a körülmények hatalma. Ugyanez érvényes a német, az orosz megszállás idejére is. Az olaszok helyzete merőben más volt. Ha közülük valaki szembenézett önmagával, hasonlóképpen nem talált idegen ellenséget. Eötvös József bölcs gondolata alapján bekövetkezett a fő rosszak egyike: aki kudarcai magyarázatára nem talál ellenséget, kénytelen magát okolni, és ekkor következik be a meghasonlás.

Atatürk és Garibaldi. Álmodok a természetes emberi jövőről, de rémálom is van. Ezzel is szembe kell nézni. Ez nagyon fáj. Nagyon fáj. Yunus Emréről, Adnan Saygunról írtam a *Búvópatak* lapjain. Bartók Béla legjobb török barátját személyesen ismerhettem, ezért tudom, hogy nem tekintene rám rossz szemmel, ha a következő írásomat elolvashatná, hiszen tisztában volt azzal, hogy a politika olykor-olykor meghasonlásba sodorja az embereket, ellentéteket szül, és amit elront, azt épp a művészet teszi helyre. Most szomorú dolgokat szeretnék eljuttatni az Olvasókhoz, de erre a körülmények hatalma kényszerít.

Európa elrablása

Könyvek vesznek körül, kéziratok. A művelődés több évezredes áldásait élvezem, de félelem kúszik körém. Ismerem. Erőt is adhat abban az esetben, ha legyőzhetem. Tudom, hogy Európa ma már nem sokban kapcsolódik Prométheuszhoz. Túl kevesen vannak azok, akik tüzet szeretnének lehozni az égből. Ezért láthatjuk azt a sötétséget, mely egyre komorabban ereszkedik ránk, és számtalan felelősünk ezt nem veszi tudomásul.

Pedig még nincs veszve minden. Könyves Kálmán királyunkkal vigasztalódom. Az ő idejében voltak olyan országok, amelyekben harmincan vagy negyvenen tudtak írni és olvasni. A „Könyves” név még később is kevés uralkodóhoz illett. A Vatikán képviselői is megcsodálták a mi királyunkat, rátermettségét, éles elméjét, kiváló latintudását. Ez régen volt. Bölcs királyunk kilencszázöt évvel ezelőtt halt meg. A véletlen megdöbbentő mélyeiből tárul elém egy másik évforduló. Zrínyi Miklós szigetvári hőseivel együtt négyszázötvenöt évvel ezelőtt halt meg. Már negyven évvel korábban beköltözött a félelem a Kárpát-medencébe. Európa most éli meg a maga Mohácsát, de vagy elbutult, vagy felelőtlen vezetői annyira félrevezetik, hogy ezt a mohácsi állapotot nagyon sokan még mindig nem fogják fel, és szigetvári hőstettünkhöz hasonlólt már sohasem remélhetünk tőlük.

Aranykorában az Oszmán Birodalom nagyobb volt, mint a római császárság területe bármikor, a török hódítás idejéről szóló török népdalok nagy része mégis a mi hazánkról szól, elrabolt, rabbá tett városainkról. Mi ennek az oka? Több is van. Ily rövid írásban a Kelet nem egészen romantikus álma-it csak vázlatosan villanthatom fel. Szulejmán szultán negy-

ven évig itt tiporta népünket. Egész Európát igyekezett meghódítani. Olykor száz kilométer hosszú seregével vonult Bécs felé. Közben Eurázsia keleti és északi részéből óriási területek könnyedén hullottak az orosz cár „ölebe”. Az első nagy iszlám hódítás idején is kiemelt célpontok voltak a keresztények országai. Mohamed halála után másfél évszázaddal az iszlám uralma három földrészre terjedt ki. Kiemelt célpont maradt a második nagy hadjáratsorozat idején is. Ez így van a harmadik invázió korában is. Ez az igazi következetesség: olyan döbbenetes erő és logikai összefüggés van benne, amelyhez hasonló az atombomba szerkezetében van jelen. Egy a baj, hogy közben egyesek esze elment végképp, talán a holdra, vagy ott is hiába keresnénk.

*Egy a baj, hogy közben egyesek
esze elment végképp, talán a holdra,
vagy ott is hiába keresnénk.*

Tíz olyan török népdalt ismerek, amelyben a mi városaink szerepelnek, vagy pontosan, ahogyan mi nevezzük őket, vagy elenyésző változattal. A törökök büszkék voltak meghódított területeinkre. A neveket bizonyos skalpként tartották a világ elé. Egy különös kivétel van: Buda. Török neve is van: *Kızıl Elma* (Piros Alma). Öt olyan népdalukat ismerek, amely Budáról szól, de nem ezzel a török névvel jelölik. Mi ennek az oka? Egyszerűen az, hogy számukra a mi földünk, királyi városunk oly mesés vonzerővel rendelkezett, mint Európában, sokak számára, Eldorádó. Ráadásul a *Kızıl Elma* nevet Róma, Bécs és Moszkva is megkapta. Ez akkor került volna be a török költészetbe, ha ezeket a városokat is félhold uralta volna. Megvalósult volna az egységes világ: egy birodalom és egy szultán.

Bárki leinthes: eltévedtem. Nem kell a törököktől félni, hiszen éppen ők fognak megmenteni minket, ha újra Atatürköket követik. Én sem a törököktől félek, hanem azoktól az európai vezetőktől, akik semmit se akarnak tanulni, vagy előre megfontolt szándékkal fáradoznak Európa elrablásán.

Quo vadis, Domine?

Hová mégy, Uram? – kegyes hagyomány szerint kérdezte ezt Szent Péter Jézustól, amikor menekülni akart Rómából, a Via Appián, a keresztényüldözés elől. „Megyek, hogy újra megfeszítsenek” – válaszolt a Mester, és Szent Péter visszatért Rómába. Ezzel sorsa beteljesedett. Földi küldetése véget ért.

A kereszt győzelmi jel. Ott van a Szent Péter-bazilika felett is. Ám itt is és ott is eltávolítják Európában, mert az egyeseket zavar. „Ananijjat” (önösség) – mondja az arab. „Egoizmus” – hirdeti a latin. Ám milyen kényszer rabja az az európai, aki mások önösségét teszi magáévá? Ráadásul mindezt az állszabadság, a rémálommá változtatott emberi jogok bűvöletében cselekszi.

Ennek a gyökerei mélyek, és a pokolba vezetnek. Ez a pokol itt lobogtatja a lángját a szeretet agóniájában, abban az örületben, amelyet az ember a természet és önmaga ellen követ el. Nem az Istenre bízva az idők végezetét – az utolsó ítéletet, hanem meghasonlósos türelmetlenségében előre fut: előrehozott általános eutanáziát akar minél hamarabb megvalósítani.

1978-ban beköltözött a félelem Rómába. Aldo Morót, az utolsó karizmatikus olasz politikust elrabolták a terroristák. Tárgyalni akartak az illetékesekkel. A meghasonlott állam urai mellüket döngetve hirdették, hogy terroristákkal nem állnak szóba. Ezzel a nagy büszkeségükkel az ártatlan vezetőjüket halálra ítélték. VI. Pál pápa élete legszomorúbb húsvétját élte meg, mert látnia kellett, hogy egykori kedves és szeretett tanítványát nem mentheti meg.

A sötét erdőben

Quo vadis, Domine? – hányszor kérdezhettük, és kérdezhetjük újra és újra a Mestert. Százegy évvel ezelőtt hazánkat feszítették keresztre a világ igazságát nem ismerő urai. A vezető személyek közül csak XV. Benedek pápa tiltakozott második Mohácsunk ellen.

Most, Dante halálának a hétszázadik évfordulóján magam előtt látom őt. Újra a *Pokol kapuja* előtt áll. Várja az isteni erőt, amely az újabb szörnyek előtt is elvezeti, hogy újra felragyogjanak a csillagok az igazi, a tiszta szeretet nevében.

Hatszázötven évvel születése után, 1915. május 23-án hazája belépett az I. világháborúba, és vezetői ezeregyszáz évi történelmi kapcsolatunk legmélyebb szakadékát tárták elénk. „*Sul primo sboccio*” – élete virágában – az első rügyfakadéskor a tőke tátott szája várta halál-leheletével a teljesen ártatlan ifjakat. A dantei küldetés ilyen nagy kudarcát korábban semmilyen rémlátomás nem mutatta meg.

Dante hitt abban, hogy lesz olyan személy, aki olyan földi hatalmat teremt, amelyben minden háborút megakadályoz majd. Ennek a földi csodának a folytatói lesznek az utódai is. Ennek az eszmének a megvalósítóját Magyarországi Mária fiában, Martell Károlyban látta.

2011-ben, az egységes Olaszország megteremtésének százötvenedik évfordulójára szervezett ünnepségsorozaton Sárospatak vezetőinek voltam a tolmácsa Collegnóban. Testvérvárosunkban a Kossuth-kiállítás volt az ünnep egyik igen fontos része. Collegno már összeépült Torinóval, és Torquato Tasso ottani kötődéseiről is beszélgettem az egyik vendéglátónkkal. Sárospatakot és a reneszánszt emlegettem. Balassi Bálint olasz kapcsolatairól is beszéltem, egyik jelzős szöszerkezetét is felidéztem: „*szermes ellenségem*”. Ennek az olasz párhuzamát is megemlíttem: „*amica*” (barátnő), „*intrica*” (cselszövő), „*nemica*” (ellenséges nő). Az olasz történész azt mondta, hogy ezek voltak ők, amikor 1915-ben hátba támadtak minket. Öt évvel később Róma függetlenségének az ötvenedik évfordulóján látniuk kellett, hogy a nagy osztozkodók becsapták őket. „*Harmatcseppben csillagfény rebben*” – mondja egy szép olasz közmondás, de ebben a szöveggörnyezetben én a könnyek tavát láttam.

GARIBALDI ANTE PORTAS

A lélek vírusa

Garibaldiról beszélek, de Aldo Moro is az eszembe jut újra. Giambattista Moretti, egykori perugiai tanárom tömören és fölöttébb tárgyilagosan szögezte le: az lett a vesztesége, hogy ő nyílt,

határozott tervekkel lépett népe, nemzete elé. Utódai óvatosak. Mindenről beszélnek, de semmit se mondanak. Bajnokok. Bizony azok. Mintegy négy évtizeddel ezelőtt a Római Magyar Akadémia lakója voltam, mikor a közeli zsinagógában egy arab terrorista agyonlőtte Paolo Tascert, egy ártatlan gyermeket, ki semmilyen gyűlölködésről nem tudott. Napokig több bolt zárva volt. Olasz politikusok jelen voltak a temetésen. Chiara Stampa újságíró szomorúan kérdezte: „*Járnak a temetésekre, de mást se tudnak?*”

Ha a koronavírus virágkorában végigtekintek a dolgok menetén, aggódva látom, hogy minden korábbinál több erőre lesz szükségük a most érkezetteknek, mint a valahai újaknak, mert csak így tudják helyretolni kizökkent létünket. Míg Giuseppe Parini (1729–1799) ódát írt a himlőoltás tiszteletére, dicsőítette az emberi elme diadalát, addig ma a legavatatlanabb „*magánszorgalmú kutyák*” a mindentudás ál-köntösében tetszelegnek. Parini a szabadság eszméjét képtelen lett volna a védőoltás ellen felhasználni. Immár Parininak és a hozzá hasonló több szellemi nagyságnak a szent eszméje az ellentétébe csapott át. A szabadságtudatot vírus fertőzte meg. Itália parlamenti kakasviadalaiban a csúcspontra hágott. Százötven évvel azután, hogy Róma újra főváros lett, nem a nagy szellemiségek gondolatai hatották át az Olasz Parlamentet. A jog és kötelesség gondolatai helyett azt a gordiuszi csomót tekergették egymás „*szellemi nyakára*”, hogy szabad-e kötelezővé tenni a védőoltást. A nyelvöltést tették pokoli bohózzá. Dante, Michelangelo, Leonardo, Alfieri és Garibaldi hamis örökösei szamarakká változtak, és már akkor kiütötték egymást, amikor elfogadható, tudományosan ellenőrzött oltóanyag még nem volt.

Az ember nem játszhatja a bolondot a természet rendje ellen. A tűzhányó tetején táncoló bolhák közül legalább egyiknek lenne rémlátomása, és kijelentené, hogy a koronavírus az élővilág atombombája a természetet és önmagát pusztító ember ellen. Hatósugara hatványozottan nő az emberi butaság arányában.

Az őserdők bioárammal védekeznek a kiirtásuk ellen, de még talán lehetnének az ember szövetségesei.

A népmesei hős

Hannibál ott állt, a kapuk előtt, és ha továbblép, Európa történelme örökre megváltozik. Az egyik perugiai professzorom a Trasimeno-tó mellett idézte fel ezt az eseményt, és a legtermészetesebbnek tartotta, hogy ha akkor Róma végleg összeomlik, akkor ő nem beszélne velünk olaszul – senki sem beszélne olaszul. Attila ott állt, Róma kapui előtt. Valamiért nem haladt tovább. Talán azért nem, mert azzal az odaérkezéssel küldetését teljesítette. Európa belátta, hogy Attila Isten ostora, épp ezért a korábbi életformát nem szabad folytatni, mert az a végső pusztulást hozza magával.

Garibaldi végül is megállt Róma kapuinál, fizikai valójában, eszméinek teljességével nem juthatott be az Urbsba, a városba, jóllehet 1394 évi széttagolódás után az egységes nemzetet ő teremtette meg, de az új olasz állam az ő világtól sok mindenben idegen módon jött létre. A hatalom képviselői közül többen cserbenhagyták azokat, akik Garibaldi mellett a véruket ontották a közös hazáért. Nagy átmenet kezdődött el. Volt, akiben az igazi és egységes nemzet tudata még csak csí-

rájában volt jelen. Garibaldi igazi nemzete a közös és önzetlen nagy egység volt. Olyan szent és egyedüli valóság, amelynek párja nincs sehol másutt. Az ő megálmodott egységes hazáját olyan csodálatos áramlás hatotta volna át, amelyben a megalázottak és megszorítottak is magasba emelhetnék volna a fejüket. Végre érezhetnék volna, hogy van emberi méltóságuk. A szabadság eszméjének a nevében a hatalom képviselői a jognak és a kötelességnek új és csodálatos egységét, szent szövetségét teremtették volna meg. Mindenkinek joga lett volna tehetségét kibontakoztatni, de a tanulás, az önkiteljesedés egy szakasza után kötelessége lett volna hazáját szívvel és lelkével szolgálni, munkájával segíteni. Valójában Mazzinit követte Garibaldi. Kossuthnak is hasonló volt az elve a szabadságról: a fenti jog és kötelesség összhangja biztosította volna azt, hogy egy-egy nép, nemzet fiai megélik azt, hogy szabadok.

Az olasz nép egyszerű fiai a nagy történelmi események során itták Garibaldi szavait, hittek benne, tűzbe mentek érte és az általa képviselt megújított, igazivá tett hazájukért. Népmesei hősként tisztelték. A remény volt a számukra. Ő volt az, aki egy másik teret, egy másik időt mutatott meg nekik: az igazság terét, az igazság idejét. Azt a világot, azt a nemzetet, azt a hazát, amelyben végül a jónak kell győznie.

A történelem a tények szigorú sorjázása. Fenti gondolataimmal látszólag ezt tagadom. Nem találok a helyes utat? Dante népe hű önmagához: olykor nem ismeri a lehetetlent. Ez jellemzi Velence vízre épített palotáit, a bérceken pihenő kolostorokat, várakat, az utolérhetetlen művészi remekeket.

Garibaldi a természet vadvirága volt, ugyanúgy, mint Petőfi. Amit a hazájáért tett, az ugyanúgy egyedüli és szinte felfoghatatlan, mint Petőfi léte. Mindkettejük fő erénye az egyszerűség volt. Bántalmazásban, lenézésben is hasonló okok miatt volt részük. A hatalmasak közül sokan megvetik az ilyen embert. Nem fogják fel szellemiségének a nagyságát. Hogy értenék meg az igazát? Mily különös, hogy a természet vadvirágáról nem jut az ember eszébe a gaz, hiszen az épp a földművesek fő ellensége, megnehezíti azok életét. Több évezredes kemény munkának az okozója. Hány és hány ember koptatta el az életét miatta. Mindez igaz, de a magyar földműves szemlélete épp ennek a beidegződésnek hátterét emeli ki: „Az anyaföldnek a gaz az édes gyermeke, a vetemény csak mostoha” – hirdeti ősi közmondásunk. Vigyázzunk! Elődeink nem a parazita-létet dicsőítették, csak arra hívták fel a figyelmet, hogy a természet nélkülünk is létezett; nagyon jól megvolt, és meg kell becsülnünk magunkat. Az ember több tízezer év során nemesítette a gyomokat, míg vetemény lett belőlük. Élnünk kell. Munkánk értelmét nem kell megtagadnunk, de látnunk kell a természet rendjét; abba gondolkodás nélkül, károsan nem szabad beavatkoznunk. Azok bánnak mostohán a természettel, akik ezt elfelejtik, és azokat is gyűlölik, akik tisztelik az ősi gyökereket, akik nem vesznek el a fejüket annak a nagy „lehetőségnek a láttán”, hogy az ember bármit megtehet a természettel és azokkal, akik a hatalmától függenek.

A tenger és a szabadság

Garibaldi nagyon sok mindenben hasonlított a népmesei hősökre. A legcsodálatosabb mégis az, hogy az olasz lét lényegét, mély gyökereit ő értette meg a legjobban. A különleges nagy

álmodók, álmodozók elég gyakran hasonlítanak a népmesei hősökre, de nem mindegyikükből lesz Giuseppe Garibaldi. Életrajzát akár Robinson szavaival is kezdhette volna: „Gyermekkoromban mindennél jobban a tengert szerettem”. Szülei papot akartak neveltetni belőle, de ő népét a rabságból váltotta meg. Tizenöt évesen búcsút mondott a szárazföldnek. Ettől fogva tizenkét évig szinte megszakítás nélkül járta a tengert. Hajója Tasso lenyűgöző szépségű hősnőjének, Clorindának a nevét viselte. A kereskedelmi utak egyik végpontja Taganrog volt. Orosz matrózokkal, görög szabadsághősökkel, török iga alatt nyögő több nép fiaival ismerkedett meg. Ám a legjelentősebb az volt a számára, hogy Giuseppe Mazzini eszméivel is találkozott. Felkereste az olasz nép apostolát. Az Ifjú Itália számára egy hónap alatt ezer összeesküvőt szervezett. Forradalmi munkáját genovai matrózként is folytatta. Egy felkelés szervezése miatt menekülnie kellett. Halálra ítélték: ekkor jelent meg a neve először az újságokban.

Tevékenységét Dél-Amerikában folytatta. Katonai tehetsége itt bontakozott ki. Hatévi szolgálat után Argentínában obsitot kért. Kilencszáz szarvasmarhával jutalmazták szolgálatait. Az állatok nagy részét elorozták, sok veszendőbe ment, de őt ez nem zavarta, hiszen ekkor találta meg élete legnagyobb szerelmét, és egy kis államnak, Uruguaynak lett a megcsodált hőse, reménycsillaga. Szerepe volt abban, hogy a falánk, nagyobb országok ezt a kis hazát nem tudták elnyelni, bekebelezni.

Tizennégy évig volt távol hazájától. Sóvár szeme a végtelen habokon, hullámokon túlra, Itália felé tekintett. Mazzini hívei szállították és terjesztették a csodálatos híreket róla, és így történt az, hogy a népek tavaszára akkora híre lett az olaszok között, hogy hozzá mérhető olasz katonai tehetség nem volt a közgondolkodás szerint.

Hívta a haza

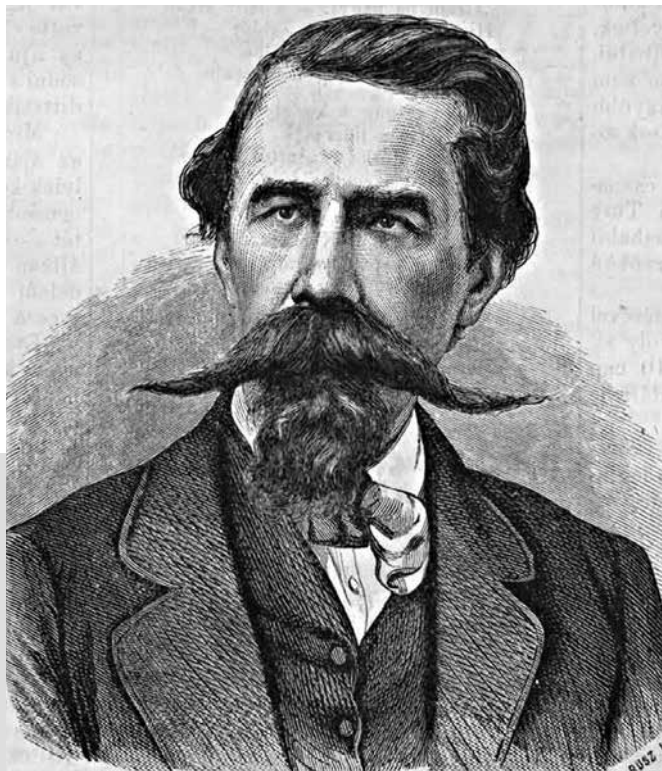
A gőgös osztrák herceg, kancellár Metternich fennhangon hirdette, hogy az olaszoknak nincs közös hazájuk, hiszen „Itália csupán földrajzi fogalom”. Az egységes haza megteremtésére még a mohácsi vész előtt gondolt Machiavelli. A nyelvi egység terén a legfontosabb lépést viszont már Dante megtette. Ily roppant nagy idő után végre felcsillant a remény: a régi álom valóra válik. Nem véletlenül kapta Garibaldi hajója a „Speranza” (reménység) nevet. Őt már Uruguayban két világ hősének nevezték. Hazáját segíteni akarta. Kiváló gazdasági érzékkel teremtette meg nagy utazásának a feltételeit. Hazaszeretetének végtelen lobogása kísérte az előkészületeket. Végre 1848. április 15-én felszedhették a hajó horgonyait, és a Speranza kifuthatott a nyílt, szabad vizekre. A nyár első napján lépett Garibaldi olasz földre. Jelképesnek is tekinthetjük ezt a pillanatot, hiszen 1394 év után minőségi változás következett be az olasz nép életében: olyan érlelődés, teljesség igézete, amelyhez hasonlót leginkább a reneszánsz nagyjai éltek meg lelkükben. Ők tehetségük, kiváló képességeik miatt lehettek lelkileg szabadok. Bár a földi hatalmasságok nemegyszer őket is porig alázták. Megaláztatásban lesz majd épp elég része Garibaldinak is. De szelleme a legnagyobb elődökhöz áll közel.

A történelem zezugos labirintusaiban most nem időzhetünk. A magyar vonatkozásból most csak azt villantom fel,

hogy Zichy Ferdinánd, az osztrák katonai megszállók vezére kiürítette Velencét, és ott megszülethetett a köztársaság. Ám az olasz szabadság csillaga egyre hanyatlott. 1848 júliusában Károly Albert szárd király kénytelen-kelletlen fogadta Garibaldit Roverbellóban, de semmi feladatot sem bízott rá. Csak azt közölte vele, hogy a hadügyminisztertől kérjen utasítást. Az viszont elhagyta Torinót, mire Garibaldi oda megérkezett.

Az olasz szabadsághős Torinóban napokig zárt ajtókat talált. Így van ez, ha a magasabb szellemiség a törpék közelébe jut. „*Hat a lom*” – tapasztalta Garibaldi, amikor végül a belügyminiszter megnyitotta előtte az ajtaját. A királyi hatalom képviselője azt tanácsolta neki, hogy menjen Velencébe kalózzvezérnek. Ő faképnél hagyta a felfuvalkodott kisgömböcöt, és Milánóba ment Mazzinihez. Megpróbáltatások sora várt rá. Katonákat toborzott szép számban, de Milánó sorsa már az ő megérkezése előtt eldőlt. Radetzky marsall visszatért. „*Hű volt önmagához?*” a szervezkedés elfogott képviselőit, gyanúsítottjait úgy lövette agyon, hogy a kivégzést az áldozatok családtagjainak is végig kellett nézniük. Feleségek, gyermekek lelkébe égett bele az iszonyú jelenet, és az ott izzott bennük emésztő fájdalommal, nem enyhülő keserűséggel.

Giuseppe Garibaldi Rómába ment. De a szabadság csillaga ott is hanyatlott. Négyezer hívével kitört az ostromgyűrűből. Mint bűnözők ellen indítottak hajtvadászatot a szabadság megszállott harcosai után. Az egyszerű nép a felelősségre vonástól nem rettenve segítette az üldözötteket. Garibaldi várandós felesége a viszontagságos utat nem bírta, megbetegedett és meghalt. A hősök töredék csapata elérte a Szárd Királyságot. 1849. szeptember 5-én Chiavariban léptek a szabadnak látszó hazai földre. La Marmora tábornok Genovában értesült a fejleményekről. Piemont egykori hadügyminisztere Garibaldi ellen letartóztatási parancsot adott ki. Így várt rájuk annak a független kis országnak a képviselője, amelyik majd „ajándékba kapja” minden idők egyik legcsodálatosabb szerepét,

Türr István – Rusz Károly metszete

de nem azt kell nézni, hogy az méltó volt-e erre a szerepre, hanem azt, hogy itt szellemi óriások, mesébe illő hősök alakítottak történelmet. Az alélt, elcsigázott, gyászától lesújtott emberre, Garibaldira itt meghurcolás és kitoloncolás várt.

Az irigység, az ellenszenv a hősnek, a rendkívüli és egyedüli tehetségnek szólt. Némi mentség persze van. Egy kicsi, független állam nem húzhatott ujjat az állig felfegyverzett hatalmasságokkal. Ám már ekkor is világos volt, hogy a forradalmárok véráldozata kellett, de köztársasági elveiket a szárd, piemonti hatalom képtelenségnek tartotta. Választani kellett: szülessen meg az egységes olasz állam mint királyság, vagy minden maradjon a régiben. Garibaldi már korábban döntött. Neki az olasz haza egysége, függetlensége volt a legfontosabb. Ezért ajánlotta fel szolgálatait a királynak, ezért tűrte a megaláztatásokat. Jóval később, 1859-ben Villafranca után nem nyugodott bele a gyalázatos döntésbe: III. Napóleon, II. Viktor Emánuel megegyezett Ferenc Józseffel Velence sorsáról, az osztrák kézben maradt. Ezzel Magyarország reményei is csökkentek, hiszen a mi szabadságunknak a sorsa a lagúnák fővárosához kötődött.

*Egy ember volt a hajón,
aki némi reményre adott okot.
Ez az ember Türr István volt,*

Giuseppe Mazzini változatlanul ragaszkodott elveihez. Ezek a következők voltak: polgári szabadságjogok, nemzeti függetlenség, egységes olasz köztársaság. Ezek az eszmék dobogtatták Garibaldi szívét is, de újra és újra látnia kellett, hogy a teljes magvalósulásnak nincs meg a kellő alapja. Tudott várni már korábban is. Most is ezt cselekedte. Több országban bolyongott. Londonban találkozott Kossuth Lajossal. 1855-től fő tartózkodási helye Caprera szigete volt. Az olasz egységesítési törekvések és III. Napóleon nagy hatalmi tervei szerencsésen estek egybe. Ráadásul Cavour ügyesen politizált, és kedvező pillanatban segítette meg a törököket a krími háborúban. Így alkalma adódott arra, hogy a tárgyaló nagyhatalmak képviselőivel egy asztalhoz üljön, és az olasz kérdést felvesse. A solferinói és a magentai győzelem azt sugallta, hogy nincs megállás: szabad az út Velence felé. Kossuth Lajos ily reményeket táplált magában, amikor III. Napóleonnak tárgyalta. De a császár ekkor már megtorpant. Ráadásul célját különben is elérte: a kért olasz területeket megkapta. Garibaldi ekkor vesztette el szülővárosát, Nizzát: az is az „odaajándékozott” területekhez tartozott. Elkeseredetten és óriási erővel toborzott katonákat. Ő volt az a nagy olasz, aki legtovább ragaszkodott ahhoz, hogy Magyarországot megsegítse. Királyi katonák fogták el. Amikor a nekünk tett ígéretére hivatkozott, II. Viktor Emánuel azt válaszolta, hogy Garibaldi csak egy van, és még Olaszország sem egységes, és nem szabad.

A száműzetés ideje ekkor nem tartott sokáig. A hivatalos politikai körök felléptek ugyan Garibaldi fegyvergyűjtési mozgalma ellen (egy újabb szabadságharcra számítva egymillió fegyvert akart felhalmozni), de képtelen tervét olyannak tekintették, mintha nem tudnának róla. Monte Cristóhoz vagy Jókai hőseihez hasonló, rendkívüli képességű, elszánt emberek sem vállalkoztak volna nagyobb vakmerőségre: 1088 (de talán 1089) katona 1860. május 5-én összegyűlt a genovai

kikötőben, hogy két hajón Szicíliába menjen, és a Bourbonuralom alatt senyvedőket szabadabbá tegyék. A hajók május hatodikán hagyták el a genovai partokat. A legendássá lett katonák I Mille (Ezrek) néven vonultak be a történelembe.

Akik látták a partokról, joggal tartottak attól, hogy öngyilkosoktól búcsúztak el, hiszen a Kettős Szicíliai Királyságot százhuszezer katona védte, és erős tengeri flottája volt. Gondterhelt volt Garibaldi is, mert tudta azt, hogy egy komoly csatához több és jobb fegyverek kelljenek. Vannak, akik azt állítják, hogy a hajóra szállás nagy nyüzsgésében véletlenül maradtak a komoly, nagy erejű fegyverek a parton, de ezt Garibaldi katonai múltja, a hadi tevékenységeinek gondos előkészítése eleve kizárja. Inkább arról van szó, hogy a Szárd Királyság képviselői, hivatalos felelősei azt a látszatot is el akarták kerülni, hogy segítik Garibaldit „kalandos” tervében.

A rendkívüli tehetségű magyar szabadsághős iszonyúan szenvedett a tengeri betegségtől

Fegyver viszont kellett. Egy ember volt a hajón, aki némi reményre adott okot. Ez az ember Türr István volt, Garibaldi szárnysegéde. Tudták róla, hogy a beszédnek, a meggyőzésnek igazi művésze, ezért remélték azt, hogy a közelben lévő királyi helyőrség fegyvereit meg tudja szerezni. A rendkívüli tehetségű magyar szabadsághős iszonyúan szenvedett a tengeri betegségtől, de partot érve, remekül teljesítette küldetését. Erős flotta várta az elszánt utazókat Szicília északi partjainál,

Giuseppe Ungaretti Az anya

Amikor végsőt ver a szívem, akkor az árnyak fala hirtelen leomlik, Anyám, hogy engem elvezess az Úrhoz, kezedet nyújtod, mint a volt-időben.

Térdelsz majd rendületlen az Örökkévaló előtt – szoborként, mint láttalak korábban, mikor a földön éltél.

Öreg karodat széttárod remegve, miként elszenderültél.
„Ím, itt vagyok, Uram” – szólász.

Csak akkor, hogyha ő már megbocsátott, ébred a vágyad, hogy reám tekintsél.

Eszedbe jut majd, hogy mennyire vártál, s egy sóhaj hirtelen szemedbe rebben.

TUSNÁDY LÁSZLÓ fordítása

ezért Garibaldi a nyugati partot tekintette biztonságosabbnak. Veszély itt is volt. Az egyik hajót találat érte, de több olyan körülmény is volt, amely a marsalai partraszállás sikerét biztosította.

Hajón már nem távozhattak, és Palermóból háromszoros túlerővel indultak el a Bourbonok hatalmát védő katonák, hogy ezt a kis csapatot felszámolják. Calatafimi az a hely, amelyre Garibaldi a legszívesebben emlékezett. A helyzet már oly reménytelen volt, hogy Bixio azt javasolta neki, hogy vonuljanak vissza. A válasz így hangzott: „Hova? Itt most vagy megteremtjük Itáliát, vagy meghalunk.”

Kinek a szabadsága?

Itáliát megteremtették. A történeteknek, hősi eseményeknek könyvtárnyi irodalma van. Én viszont csak arról beszélek elsősorban, hogy Garibaldi ott áll a kapu előtt, és azok is, akik vele együtt a jövőt alakították. Olyan plakátok jelentek meg róla, amelyekről sugárzik a krisztusi küldetése. Az egyházzal, igaz, hadilábon állt, de akik a szavát hallgatták, hittek neki.

Ígéreték! A lelkeket átható titokzatos áramlás. Az ember boldogsága – mégpedig úgy, hogy nincs egyedül, mert mindkinek megadatott ez az érzés. Ott árad ez a láthatatlan zene a svájci Alpoktól Szicílián túlra – Lampedusa szigetéig. Ez volt a vágy, ez volt a cél, a nagy remény. Az 1088 emberből ötszázán ezért áldozták életüket, és a szegény, földhöz ragadt, szerencsétlen kétkezi munkások is. A harcok idején éppen aratás volt. A termény, az élelem kellett a családoknak. Ez az első. Emberfeletti erő kellett ahhoz, hogy belássák, most fontosabb dolguk van, egyedüli a tét: Itália megszületik-e vagy sem. Szicília szegényei, megalázottai és megszorítottai megértették, hogy a születő haza az első számú létük, mert minden megváltozik. Lesz jog, igazság és élet. Ezért volt természetes az, hogy a képeken Garibaldi a Megváltó hasonmásaként jelent meg.

Az aratás véget ért. Eljött az ősz. Garibaldi Türr Istvánnal együtt irányítja Nápolyból a szabadabbá lett területek életét. Néhány hónap alatt a mai Olaszország egyharmada lett szabad, kilencmillió ember. A Szárd Királyság óvatoskodó politikájával erre a tette – magától aligha lett volna képes. Ám az Egyházi Államot a franciák védik. II. Viktor Emánuel már korábban az egész Olaszország királyának fogadta el a torinói országgyűlés. Türr István és Garibaldi olykor-olykor Magyarország megsegítésére is gondolt – az új és immáron tekintélyes hatalom birtokában is, de a diplomácia gépezete egyre őrli a reményeket. Garibaldi látja a polgárháború veszélyét. A harcok legyőzhetetlen mesékbe illő hőse 1860. október 26-án Teanóban találkozott II. Viktor Emánuellel. Így köszöntötte:

- Üdv az első olasz királynak!
- Üdv a legjobb barátomnak! – felelte az uralkodó.

Garibaldi belátta, ha ragaszkodik eredeti elveihez, iszonyú polgárháborút robbant ki.

Inkább az önkéntes száműzetést választotta. 1860. november 9-én elindult Caprera szigetére. Majd 1862-ben a „közvetítő” meggyőzték arról, hogy eljött a végső csata ideje, önkénteseivel Aspromontéba érkezett, és a királyi csapatok sortüze várta. Egy évig mankót kellett használnia. La Speziába vitték. Varignano erőd börtönében helyezték el. Kilenc hadihajó őrizte. Mégis megszökött.

Lassan peregetek az évek. Ő gazdálkodott. Az ember tragédiája ott zajlott, a habokon túl. Giovanni Spadolini *Firenze főváros* című könyvének más címet is lehetne adni, a következőt: „*A feltámadás szomorúsága*”. 1865. október 22–29. a kétfordulós választás dátuma. A 10.531 választó közül az első fordulón 3501 szavazó járult az urnához. Bettino Ricasoli ötszázhetvenegy szavazatot kapott, ugyanebben a körzetben Giuseppe Garibaldi hatvanhatot. Tudom, erőltetett a párhuzamom, de nekem Szabadszállás jut az eszembe, és az, hogy mily szomorú módon forrt össze ez a település Petőfi Sándor nevével.

A népek tavaszának szabadságeszméi kiköltöztek a hősök temetőibe. Az élet ment tovább. Szívós és elszánt emberek küzdöttek a hatalomért. Ennek a megszerzése volt a fontos. Ki hogyan élt vele, az már a hatalmon lévő szabad döntésétől függött, és azoknak az érdekeitől, akik főképpen támogatták. Akikért Garibaldi küzdött, ebből az osztozkodásból kimaradtak. Találón mondja Lampedusa *A párdúc* című regényének egyik szereplője erről a korról: *Azért kell megváltoztatni mindent, hogy semmi se változzon meg.* Giovanni Verga regényeinek és novelláinak a boldogtalan hősei szembenéznek az irgalmatlan körülményekkel, és addig küzdenek, míg össze nem roppannak. Életükben megjelenik a szerelem, az emberi lét teljességének a nagy reménye, de kiszivattyúzták körülöttük a levegőt. Nemzetünk, népünk kifosztott szegényeit juttatják az eszünkbe az olasz kivándorlók énekei.

A porosz–osztrák háború új helyzetet teremtett. III. Napóleon hatalmának a leépülése „jó” alkalom volt arra, hogy a diktatórikus rendre épülő új német haderő először mutassa meg méregfogát. A bajba jutott francia vezetés az annyira nem kívánt személynek, Garibaldinak a segítségét kérte. A porosz megszállók ellen egyedül ő nyert csatát. Bismarck dührohama kapott, amikor ezt a hírt meghallotta. Elfogató parancsot adott Garibaldi ellen. Két világ hőstét ketrebe zárva akarta Berlin utcáin végigvitetni.

Nemzetünk, népünk kifosztott szegényeit juttatják az eszünkbe az olasz kivándorlók énekei.

Párizs elfoglalása egy új és nagy katonai hatalom világra szóló eseménye volt. Erre az alkalomra írta Brahms *Győzelmi énekét*. Alázatos szavakkal ajánlotta Vilmos császárnak. „*Alleluja*” – zeng gátlástalanul az ének Brahms remekművében. Giuseppe Verdi viszont úgy nyilatkozott, hogy ő Garibaldi előtt térdet hajtana. 1870-ben a körülmények úgy hozták, hogy Róma Olaszország fővárosa lett. Óriási ünnepek zajlottak. Az Urbs új urai egyre vigyáztak: Garibaldi nevét nehogy az ajkukra vegyék. Ő minden hódító háború ellen tiltakozott ekkor. 1871-ben a franciákat azért segítette, mert a hazájuk volt veszélyben. Akiket korábbi véráldozattal Róma uraivá tett, lehet, hogy épp az ő tetteitől részegedtek meg: úgy érezték, hogy harctéren nincs lehetetlen: afrikai hódításokra készülődtek. Garibaldi még az évjáradékot sem fogadta el tőlük. Megélt a saját munkájából. 1876-ban úgy remélte, hogy némi változás történt, és ekkor már elfogadta az évjáradékot. Caprera szigetéről egyre ritkábban mozdult ki. Gazdálkodott és írt, míg egészsége megengedte. Három regény maradt utána meg francia és olasz nyelvű versek.

A *Reménység hajóján* érkezett meg hazájába. Hányszor és hányszor a bánat szele lengte körül, mikor Caprera felé közeledett! Ment, hogy gazdálkodjon. Ment, hogy felejtse el azt, hogy olasz lőtt az olaszra.

Akik értik őt és szeretik, azoknak a lelkében jelen van az az olasz haza, amelyben ő annyira hitt. Testének a mása megjelent Rómában: szobra fent a Gianicolo magasán, de a szoborban nem az van jelen, aki hajdan megjelent Róma kapuinál, akiben a szabadság végzettszerűen testesült meg. Ott, fent a diadalmas eseményt fejezi ki, a független állam megszületésének az örömét. De egész szellemiségére, annak befogadására sem hazája, sem a mai pénz-kórságban szenvedő, a természettől elidegenedett, azt könyörtelenül pusztító, lélek nélküli Európa nem érett meg.

Új idők járnak. Ő rajtunk is segíteni akart, de megakadályozták a körülmények és a minden emberi fölé magasodó haditechnika. Mazzini, Kossuth, Türr István és Bem apó, mint utolsó mohikánok, haladnak a szent szabadság csillagporos országútján. Álmaink reményei ők. Ha őket látjuk, feledjük, hogy a legtermészetesebb szabadságjogainkat Európa felelőtlen felelősei a despotizmus megnyilvánulásának tekintik. A történelemtudomány hamis felkentjei kígyót-békát kiabálnak ránk, ahelyett, hogy arabul vagy törökül tanulnának. Gyermekeik (ha vannak), unokáik, örültségüknek kései áldozatai hiába tanulják meg a bölcs török közmondást. „*Gözümüzü acsalim, joksza acsarlar!*”, azaz „*Nyissuk ki a szemünket, mert különben kinyitják!*” Akkor ennek már aligha veszik hasznát. Szívünkbe nyilall Petőfi jajszava, kétségbeesett üvöltése: „*A Kárpátoktól le az Al-Dunáig...*” Ez a hang, mint vészharang, itt van, zeng, szól, süvölt, mint a bércek szele, mindaddig, míg szíjjal lehet ostorozni azt, aki ragaszkodik édesanyjától kapott drága nyelvéhez, míg ezeregyszáz év kincseit folytonfolyvást sárba lehet tiporni, a világ szeme láttára meg lehet semmisíteni.

Vigaszunk, hogy az eszme él. Erre döbönt rá a világ 1882. június 2-án. Villámcsapásként terjedt el a hír: Giuseppe Garibaldi meghalt. Az emberek önkéntelenül rohantak ki, az utcákra, a terekre. A zúgó szélben, a gomolygó felhőkben, a ragyogó napsugarakban annak a szellemét keresték, aki többet akart adni nekik, mint amennyit valaha is ember adhatott.

Szót kerestek. Isteni üzenetet. Zengjen az akár emberi ajkáról. Bolognában zsúfolásig telt meg az a színház, amelyben Giosué Carducci volt a szónok. Rögtönzött beszédét gyorsírással jegyezték le. Az így maradt meg. Költői szavak idézték az elhunyt örök értékeit. Carducci magyar szót is használt. Legendás honvédeinket anyanyelvünkön nevezte meg, és az erdélyi szittyós, zombékos, mocsaras helyen eltűnt nagy költőnk neve is elhangzott: Petőfi és Garibaldi szelleme így kapcsolódott össze.

Garibaldi és Atatürk – nélkülük más lett volna a történelem. A Török Parlament épületéből Atatürk sírjára lehet látni. Garibaldi családja nem engedte meg, hogy a hős holttestét egy nagy nemzeti sírhelyre vigyék. Van, ahol egy-egy nép érzi azt, hogy titokzatos áramlás hatja át kicsinyeit és nagyjait, egy közös érzés: a nemzeti lét öröme és tudata. Van, ahol ez már elveszett illúzió. Ám a körülmények hatalma nem győzheti le az igazi nagyokat: dicső, ki küldetését bátran megteszi.

Ilyen ember volt Giuseppe Garibaldi. 1394 év után ő egyesített egy kedves és rendkívüli értékekkel rendelkező népet, de szelleme most is Róma kapui előtt áll és vár.

Ember s ember közt

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Iancu Laura prózai művei

Iancu Laura (1978, *Magyarfalu*) alkotásaiban a személyiséget meghatározó identitást egy, a szülőföldről egyetemesebb, az emberiségre kiterjedő perspektívából szemléli. Műveinek ihletője az elhagyatottság érzésével való szembesítés, amely nem nélkülözi az önironiát sem. Szigorú önmagához és nézőpontján keresztül ahhoz a világhoz, melyet ugyan hittel ábrázol, de ez a hit hol kétségbeesetten, hol lemondóan kéri számon a Teremtőtől a létezés ellentmondásait és az emberi félelmet. A szerző eddig megjelent kötetei két részre oszthatók: hét könyve a néprajzkutatóé – csángó népmesék, illetve fényképek gyűjteményei és tanulmánykötetek (*Johófiú Jankó. Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek. Velence, 2002; Magyarfalusi emlékek. Fényképmonográfia. A képeket gyűjtötte és magyarázta Iancu Laura. Budapest, 2005; Az aranyréce. Mesék Moldvából. Budapest, 2005; Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban. Etnográfia. Budapest, 2011.; Vallás Magyarfaluban. Néprajzi vizsgálat. Etnográfia. Budapest, 2013.; Csángómagyar legendák. Moldvai magyar mondák és történetek. Összeállította Iancu Laura, Albertné Révay Rita. Budapest, 2015.; Peremlétben. Tanulmányok a moldvai magyarok vallásosságáról. Budapest, 2017.), további tizenegy kötete pedig a lírikusé és a prózaíróé (*Pár csángó szó. Csíkszereda, 2004; Karmaiból kihullajt. Budapest, 2007; Névtelen nap. Budapest, 2009.; Élet(fogytiglan). Szeged, 2009.; Szeretföld. Budapest, 2011.; Kinek a semmi a mindene. Budapest, 2012.; Petrás Incze János. Budapest, 2013.; Míg kabátot cserél Isten. Budapest, 2014.; Éjszaka a gyermek. Budapest, 2017.; Gerlice. Budapest, 2018.; András érkezésére. Budapest, 2019.). Eddigi életműve alapján olyan képet tükröz versnyelvében Iancu Laura lírai éneje, melyben „*egyre pontosabb, egyre szikárabb, egyre pörébbben mutatja, méri magát a mindenséggel, egyre megzenvedettebben kísérti a lehetetlent*”. (Ferenczes István, Utószó. In: Iancu Laura, *Karmaiból kihullajt. Bp., 2007.*) Iancu Laura költészetéről korábban már több alkalommal is írtam (*pl. Megérkezések. Iancu Laura költészete. In: Magyar Napló. 2010. július*), ezért jelen portréban prózai műveinek bemutatására vállalkozom.**

A Moldvai Magyarországon megjelent leveleiből összeállított *Élet(fogytiglan)* című kötetben a Iancu Laura lírájában felfedezhető vallomások és elvont tárgyias jelleg ötvöződik prózai formában. A fiktív levelek megszólítottja – Erzsike néni (a szerző egykori tanára) – bármelyikünk lehetne, így válik személyessé kapcsolatunk a levélíróval, ezáltal lehetünk elfogulatlan befogadói gondolatainak. A kötet – prózai formája ellenére – lírai hangvételi, Iancu Laura a levélformát is költészetének rendeli alá. *A névtelen nap* esetében említett Simone Weil hatása itt még jellemzőbb. Egy-egy elbeszélés – például Bácsi István, a kántor vagy nagyanyja, az „öszné” története – ad alapot a szövegekben egyetemesebb, olykor megrendítő gondolatok kifejtéséhez: „*Ne hagyjuk múltni, hanem telni engedjük az időt. A mű-*

lás, az elmúlás az elszegényesedés útja, a telítődés a gazdagodásé.” Az idő, az írás problematikája – akárcsak a *Karmaiból kihullajt* verseiben – tartalmi kohéziót alkot a levelekben. A kötetben vannak közmondásként is értelmezhető kijelentések: „*A folytonosságban élő ember azonban úgy él, mint aki egyszer él. A mának él.*”; filozófiai igényű kérdésfeltevések: „*Vajon tudunk-e és szabad-e különbséget tenni az állandó s az egyszeri értékek között?*”; vallomások: „*kívánom, hogy a gondolat ne csak tollam alatt váljék írássá, hanem a mozdulataimban*”. Eszmefuttatásaiban Iancu Laura olyan elődök – Németh László, Pilinszky János – szavait is idézi, akiknek értékrendje, a világról alkotott képe azonos a levelekben megfogalmazott elvekkel.

...a moldvai magyarságnak adott időben társadalmi keresztmetszetét adó elbeszélést alkotott a szerző.

„*Düledszik a fal, roskad az ember, hallgat az Isten...*” (37.p.) – foglalja össze Iancu Laura első regényében (*Szeretföld. Magyar Napló Kiadó, 2011*) a háború után magára találni, megújulni próbáló közösség templomépítése során állandóan összeroskadó fal kapcsán ebben a dogmatikus sűrűségű mondatban Szeretföld népének viszonyát az élethez, a Mindenhatóhoz. A regény címe sugallja az olvasónak, hogy nem egy egyfős szereplős, lineáris cselekményszálon futó, hanem egy térség lakóinak, a moldvai magyarságnak adott időben társadalmi keresztmetszetét adó elbeszélést alkotott a szerző.

Iancu Laurát pályája kezdetén az irodalmi szakma úgy konstataulta, mint egy szűk etnikai környezet, a moldvai csángómagyarság kimagasló tehetségű költőjét. Azóta három verseskötetével és egyéb írásaival bizonyította, az összmagyar kortárs irodalom szempontjából is jelentős alkotóról van szó. Mindezt azzal érte el, hogy verseiben nem a hovatarozás, a szülőföld helyzetének tragikumuma szolgálja a lírai keretet, hanem a személyes sors, az eucharisztia misztikumuma határozza meg a versbeszédet. Első regényében mégis a szülőföld, Moldova teremt meg annak a metaforikus, sorsábrázoló szólamnak a színterét, melyben egy régió népének az útkeresését, gyötrelmeit, Istenhez és a környező világhoz való viszonyát olvashatjuk ki.

A történet közvetlenül a háború végével kezdődik, és hamar bebizonyosodik, hogy a fegyveres összetűzés a lelkekben dúló háborúnak adja át a helyet, melyből következik: a békéhez nem elegendő a fegyverek letétele. Mély sebeket, veszteségeket okozott a háború a kis közösség lakóinak, és hitük, szokásaik,

félelmeik csak növelik a kiszolgáltatottság érzését. Kiszolgáltatottság ez az időjárással, a termés mértékével, az élet múlásával, végső soron a Mindenhatóval szemben, amely Isten szeretete helyett Istentől való félelmet szül: „Való igaz, az emberek rettentően féltek Istentől. (...) és aki retteg, az nem szeret...” (51.p.) – jegyzi meg keserűen Furulyás Ádám, a falu kántora. Egy ilyen léleksorvasztó időszakban az emberek könnyebben adják fel, fordulnak egymás ellen, vagy hajlamosabbak hallgatni a babonára. Ezért taszítják ki Magdolnát, akit az orosz katona megerőszkolt a háború idején, ezért fordul Éber Lázár halottlátóhoz annak reményében, hogy „hírt” hall elhunyt gyermekei felől, vagy ezért juthat arra a „szakmai” következtetésre Józsa Péter, az építőmester, hogy: „Annak az asszonynak, aki ma elsőként lép a templom földjére, az árnyékát lemérem egy nádszállal, és a nádat a templom északi falába építem, attól majd megmarad a fal!” (138.p.). Mindez a félelem leküzdésére jó, hiszen elhisszük, hogy Magdolna kitaszításától, a halottlátó mondataitól, a falba épített nádszálltól, az önsanyargató bójttól megnyugszik a lelkünk, megszűnik a rettegés.

A regény társadalmi keresztmetszete egyben néprajzi metszet is. A moldvai magyarság hiedelemvilágában jártas szerző olyan népszokásokat ír le a regényben, mely által a laikus olvasó is közelebb kerülhet e nép lelkületének, identitásának megértéséhez. Ilyen szokásokat Iancu Laura szabály-szerűen fogalmaz meg, mint a közösség olyan íratlan törvényeit, melyek nélkül a falu élete elképzelhetetlen lenne pl.: „a portát sem idegennek, sem helybélinek nem szabad átlépnie mindaddig, míg a kapuban megállva nem kiabálja a gazda a nevét, és meg nem hallja a behívó szót” (40.p.). A néprajzi vonatkozású társadalmi metszet keretét ad az elbeszélésben arra, hogy a keresztény hit sajátos megélését is ábrázolja a regény. Ilyen módon a cselekmény szerves része egy rövid apokrif ismertetése a Biblia Genezisérről. A történet szerint az ördög maga is teremtett egy embert, de nem tudott belé lelket lehelni. „De minék is szegyenkezett volna tovább Isten előtt, minék bajlódott volna, mikor embert rablásal is szerezhet?” (68.p.) – fogalmazódik meg a nép által költött apokrif végén a bibliai törvény, mely szerint Isten a földi világot az ördögnek adta. De emellett metaforikus formában szerepel a történetben az ördög legyőzése is, mikor Magdolna anyósa, Luca és Éber Lázár közösen tapossa el az úton elébük kúszó kígyót (80.p.).

Lényegében a fő poétikai jelentése a regénynek a könyörület és a kegyetlenség együttélése, egymásra irányuló kölcsönhatása, kohéziós ereje a közösségben. Ezt a kohéziós erőt hivatott biztosítani a babona, az istenfélelemre épülő szokásrend, és az, hogy „itt a földön ember s ember közt a leghalkabb, de legértékesebb kapocs: egymás életének a csendes helyeslése.” (Iancu Laura, Vallomások a csángó magyarságról. In: Moldvai Magyarság, 2006. augusztus) A könyörület és a kegyetlenség ellentmondásos kettőssége leginkább Magdolna fiának, Péternek a történetében rajzolódik meg. Az erőszak által született, és ezért kereszteletlen, kitaszított gyermeket a falu módos gazdája, Cikó Demi fogadja be könyörületből, de valójában szolgaként tartják, és Cikóné kegyetlenkedései közepette éli mindennapjait. Péter – aki sorsával és életkorával dacolva derekasan viseli a megpróbáltatásokat – személyében összpontosul a közösség félelmeinek és kiállásának minden szegmense. Sorsa tehát a falu elvesztettségét és megmaradását egyszerre szimbolizálja. Ennek a jelképességnek a legszembetűnőbb pillanata, amikor Péter a bujdosó katonával, Jeremiással beszélget:

„– Csak egy almacesmetét akarnék elültetni, azért ásom a gödröd! – válaszolt akkor a férfinak.
– Soká fog az kötni!
– A vándoroknak ültetem.
– Ki fogja megoltani?
– Meg van már ez oltva! Akinek meg nem fog izleni a gyümölcse, bár megnyugodhat az árnyékába. Vagy bár járóbotot vág róla... – mondta Péter.” (157.p.)

Balladai sejtelmességével, szimbolizmusával, lírai hangnemeivel, néprajzi vonatkozásaival olyan első regényét alkotta meg Iancu Laura, mellyel nem távolodik el eddigi néprajzkutatói, költői meghatározottságától, mégis új perspektívába helyezi azt. A Szeretföld, amely poétikáját tekintve leginkább Mészöly Miklós *Saulus* című regényével rokon, úgy láttatja a moldvai magyar falu közösségének mindennapjait, hogy az identitást az emberiségre kiterjedő perspektívából szemléli, és regény-poétikai eszközökkel – tehát nemcsak verseiben – képes ábrázolni a létezés ellentmondásait és az emberi félelmet.

Petrás Incze János személye oly mértékben meghatározó jelentőségű a moldvai magyarság XIX. századi művelődéstörténetében, amilyen mértékben volt ugyanilyen meghatározó Bandinus érsek a XVII. században. Iancu Laura Petrás Incze Jánosról írt drámájában „kiváló érzéssel, beleélő készséggel, nem kevés írói intuícióval s a származás adta nyelvi, kulturális azonosulás természetességével festette meg azt a moldvai magyarság számára történelmileg tragikus eseményt, amelynek eredményeképpen a születőben lévő román állam nacionalista politikája fokozatosan ellehetetlenítette a távolra szakadt nép kulturális, nyelvi túlélésének lehetőségeit.” (Bartusz-Dobosi László, Laudáció Iancu Laura akadémiai székfoglalójához 2014. június 6-án. In: Halmai Tamás, i.m. 157.p.) Az idézetből is kitűnik, hogy a költő eddigi egyetlen drámájának fókuszában nem a címszereplő áll, hanem egy kisebbségben élő nép olyan súlyos mértékű, a többségi etnikum által tudatosan kivitelezett asszimilációs folyamata, melynek következtében a moldvai magyarságnak nemcsak anyanyelve kerülhetett veszélybe (gondolok itt a kényszerű nyelvcserére), de hitéletének gyakorlásában, sőt, létében is veszélyeztetetté vált. „Most csak az anyanyelvet vonják el az emberek szájából. Félek, eljön az idő, midőn Istentől is megfosztják majd a népet...” (14.p.) – foglalja össze tömören ezt a veszélyeztetettséget a műben maga a címszereplő.

„A történet szerint az ördög maga is teremtett egy embert, de nem tudott belé lelket lehelni.”

Iancu Laura drámája éppen ezért inkább olvasásra, mintsem színpadra szánt alkotás, de természetesen ezzel nem kisebbiteni kívánom a mű értékét, csupán megvilágítom, hogy az alkotásban a drámai elemek helyett inkább a társadalomfilozófia dominál. Más szavakkal Iancu Laura „színpadi sablonok helyett lírai és filozofikus magasságokat ad, szereplőire bizza, hogy beállítódjanak az adott korra, belehelyezkedjenek az adott problémába.” (Kelemen Lajos, Iancu Laura: Petrás Incze János. In: Kortárs. 2015/1.) A szerző a drámai szöveg korszakosságának meghatározottságán túl – amellett, hogy művével méltó emléket állít Petrás Incze Jánosnak – folyamatosan áthajlik a jelen moldvai magyarságának, illetve saját személyes léthelyzetének reflexiójába:

„...Moldvában enyém között, Magyarországon pedig a hazámban vagyok.” (44.p.) Bár a dráma főszereplőjének szavai ezek, az értő olvasó számára az alkotói én jelenkori sorsmetszetét is jól jellemzik.

„A gerle, gerlice a lélek, a harmónia és a tavasz szimbóluma.” (Részlet a könyv hátlapján olvasható szinopsziszból.) Az Őszövetségében a halál fölött aratott győzelmet és a békét jelképezi: „A galamb este visszatért Noéhoz, és íme, friss olaját tartott a csőrében... Újabb hét napig várt, és ismét kiengedett egy galambot, de az már nem tért vissza hozzá...” (Ter 8,8–12). Találhatóbb címet nem adhatott volna (az alcím szerint) gyorsröptű írásainak Iancu Laura a 2018-ban Szabó-Zsombók Magdolna illusztrációival megjelent *Gerlice* című könyvének, melyben „a hetilapokban, szépirodalmi és egyházművészeti folyóiratokban megjelent szövegek egybegyűjtésével a szerző újra és újra sikeresen kísérli meg a szinte lehetetlent: önmagán keresztül összekötni a magával hozott archaikus világot az attól oly idegen huszonegyedik századdal”. (Részlet a könyv hátlapján olvasható szinopsziszból.) A kötet írásai – hasonlóan Iancu Laura *Élet(fogytiglan)* című könyvének szövegeihez – műfaji szempontból prózai formájú lírai hangvételű vallomások, meditatív lejegyzések a szerző „gyökereiről, kötődéseiről, viszonyulásairól” (Részlet a könyv hátlapján olvasható szinopsziszból.), vagyis arról, hogy az alkotói én hogyan viszonyul irodalomhoz, könyvkultúrához, miben ragadható meg kötődése gyökereihez, az otthonhoz, hitéhez, hitvallásához.

Az írások hangneme nem mentes ugyan a pátosztól, mégis magával ragadóan személyes, intim: „legnagyobb érték a másik ember. Egész életem megújul akkor, amikor értékes emberrel találkozom” (A templom, a kocsa és az ember); „a mondában is, a versben is azt szeretem a legjobban, amit nem értek bennük” (Népi, elit. Pilinszky). Ebben

a bátran felvállalt intimitásban olyan közvetítő közeget talál a szövegekben megbúvó keresztény-humanista filozófia, amilyen formában az Pilinszky János verseiben vagy Simone Weil műveiben érzékelhető. Jó példa erre *Az istenes versekről* című írás abban az értelemben, hogy benne legalább két fajsúlyos teológiai tétel fogalmazódik meg olyan libbenékeny könnyedséggel, ahogy a szerző korábbi könyveiben is pehellyé szelídítette már az ólomsúlyú dogmákat: „Két Isten lakott a faluban. Egyiket a templomban hirdették, másikkal a természetben, s leginkább az egymás iránt viselt szeretetben találkoztunk.” A keresztény dogmatika istenképeit vehetjük ki ezekben a szavakban: a törvény Istene, a világ Teremtője, a szeretet Istene. Mindez a személyes átélés színezetével kapja meg a mindenki számára befogadható keresztény-humanista eszmeiség könnyed nyelvezetét.

Vélhető, hogy Iancu Laura egy kisebbségben élő népcsoport, a moldvai magyarság szülötte, és ezért jellemzi alkotásait az identitáskeresés, de akkor gondoljunk arra is, hogy a 20. század létidegen folyamatai miatt lassan mindenkinél megkérdőjeleződik a hovatarozás, a gyökerek jelentősége. Az identitás elvesztése tehát világlenség, azaz az egész emberiségre jellemzővé vált. Bármennyire individuálisak is Iancu Laura írásai, ilyen tekintetben mégis értelmezhetők közösségi alkotásként: a bensőben megélt fájdalom érvényesül világunkban kollektív élményként – ezt tükrözik mélyen hívő moralitással; egy egyetemes érvényű identitást fogalmaznak meg: a hitvallás adta összetartozást. Ahogy maga a szerző fogalmaz: „Itt a földön ember s ember közt a leghalkabb, de legértékesebb kapocs: egymás életének a csendes helyeslése.”

FARKAS GÁBOR

Az elhanyagolt írófejedelem

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Herczeg Ferencről, különös tekintettel az Északi fényre

Nincs kedvem belebonyolódni abba az utóbbi időben morajló vitába, amely arról szól, hogy kötelezzék-e a magyartanárokat Herczeg Ferenc valamelyik művének oktatására, vagy sem. Vannak írónk, akiket szívesebben ajánlanék, mint őt, de most nem az a dolgom, hogy értük ragadjak tollat. Ám ha neszét veszem annak, hogy az 1925-ben működő magyar Nobel-díj bizottság által fölterjesztett regény, Herczeg Ferenc (1863–1954) *Az élet kapuja* című, 1925-ös regényének sikertelensége már önmagában a magyar sorskérdések egyik jelképes esete, akkor elfog az kétely. Ennyire azért ne tévesszük el a mértéket, ha nyomorító sérelmeinket emlegetjük. Csak az esztétikai szempontok mellőzésével állítható az a tétel, hogy ezúttal is a világháborúban győztes hatalmak és a trianoni békediktátum kitervelőinek a keze ért el Stockholmig, hogy elintézzék: még a kultúrában se vigasztalódjunk a ránk mért taglótésért. Erre Bakócz Tamás pápajelölti balsikerének „meg-

zenésítése” nem méltó analógia. Herczegnek *Az élet kapuja* nem az egyik legjobb műve. Ő a maga korának Magyarországot ismerte jól, nem a reneszánsz kor Itáliáját, ahol a művészt játszódnak. A saját korabeli, hazai politikai és társadalmi körökről tudott sokat Herczeg, hasonlóan, mint a politikusokkal tarokkozó Mikszáth vagy a mindentudó Jókai. A történelmi regény ambíciójával írt Rákóczi-életrajza, a *Pro Libertate!* sem helyezhető együvé a kirkatban Jókai historikus regényeivel. Herczeg, Tisza István barátjaként, magas rangú katonatisztekkel, minisztériumi tisztviselőkkel, képviselőkkel, bankárokkal, földesurakkal, iparmágnásokkal, laptulajdonosokkal diskurált. Sikeres volt az ország Szent István-i és európai, római katolikus útra terelt Magyarországaról millenniumi hangulatot keltő könyve, a *Pogányok*, főként azért, mert eltalálta a felső osztály köreinek kívánatos hangot, a díszmágyarba öltöztetett európaiságnak egy „modern” változatát.

Gyurkovics-könyvei népszerűek voltak, novellái és drámái jó emberismeretről tanúskodtak. Írófejedelmként emlegették, tekintélyes lapszerkesztőként, szellemes emberként tartották számon. Ha valaki annyira tájékozott a társadalom felső csoportjainak életében, társasági modorában, mint ő, akkor szerencsés írói nyersanyag birtokába jut. Tanult a világ irodalmából, a párizsi emberek sűrűjében naprakészen tájékozott Balzactól, a csípősen frivol Maupassanttól, a „flegmatikus” Oscar Wilde-től. Még Turgenyevtől, Csehovtól is ellesett valamennyit a vidéki kúriák és kastélyok jobb sorsra érdemes úrnőiről, világfájdalmas ködlovagjairól. Íróként mindig jó időben volt jó helyen, és jól tűrte Adyék, Móriczék fricskáit, a lesvábozást – németek származéka volt –, és örült, ha egyegy nyugatostól, pl. Kosztolányitól, Schöpflintől vagy Szerb

*Írófejedelmként emlegették,
tekintélyes lapszerkesztőként, szellemes
emberként tartották számon.*

Antaltól nemcsak az udvarias tiszteletet kapta meg, hanem a békülékeny természetű modernnek elismerését is. Adyval érthetően nem szívelték egymást (bár Ady olykor publikált Herczeg jól jövedelmező lapjában, az *Új Idők*ben). Élvezhette Rákosi Jenő és más sajtómágnások védelmét a szellemi életben, ha például Szabó Dezső vagy más feléje suhintott. A törekvő, értelmes vidéki patikusgyerek mindent ellesett az úri társaságban, amit csak tudott, s „bepárbajozta magát” az előkelő szalonokba. Babits, a szellem lángjának őre háborgott, amikor Herczezből akadémiakust csináltak, ez igaz. Ám az *Így írtok ti* Karinthyja úgy gúnyolódott rajta, mint a saját barátain. Herczeg a karrierhez értők taktikai érzékével vértette föl külső és belső függetlenségét. A lektűrök sikerembereként mint egy tenisztréner, akarta életre kelteni a fájvirág hölgyeket és urakat. Historikus regényének búsmagyarságában sem a bús, sem a magyar nem volt annyira súlyos, hogy ő maga lelkiileg belerokkanjon, vagy leigya magát. Egy férfi sportoljon, adjon magára, és ne tegye sorsát egy mihaszna nőcske munkát nem ismerő kezébe. Megvetette a dekadenciát. *Északi fény* című regényében kimondta egy újságíró-szereplőjének szócsövén át, hogy degenerálnak tartja a századforduló–századelő művészi és filozófiai irányzatainak végzetkultuszát, a finomkodó esztétizálást az új művészpallánták fura ábrái, elnagyolt gólemszobrai fölött. Az egészséges ember józanságával öntött lelket olvasóiba, megtartva a meghökkenető őszinteség látszatát, akkor is, ha titokban megvetette közönségét, az úgy-ahogy polgárosodó urak köreit. Műveinek botránkozató hatásától nem kellett tartani.

Kényes volt az előítélet nélküliségére. Azt sugallta, hogy az ábrándok helyett inkább az egyén, a típus, a testi és lelki alkat rajzát méltányolja műveiben. Úri kalandorok, úrnőnek álcázott prostituáltak és más élszók vannak bőven társadalmi regényeiben. A háború végén látta: új és eddig ismeretlen alakok válnak ki a tömegemberek sorából. A politika zavarosában halásznak, értenek a felforgatáshoz; ellenük föl kell vértéződnie egy úrféle embernek. Az író által megcélzott olvasóréteg kaján tetszéssel ismert rá szomszédjára, haragosa és kissé döbbenetesen sajátmagára. Herczeg nem tett úgy, mintha nem látná a Jókai és Mikszáth által már jól látott

dzsentri naplopót, az előkelőkelőség majmolóját, a felvágós újgazdagot vagy a fényűző donna szerepébe tanult hölgyikét. Megrajzolt viszont novelláiban számos plebejus származékot, szorgos gazdákat, polgárok sarjait, szépreményű ifjakat, lányokat, akik jó valóságérzéssel tűzik ki életcéljukat. Helyes életvitelre akarta terelni a szabadságharc óta leszerepelt középnemesi, dzsentri réteg hóbortos, önsorsrontó életmódját. Herczeg példát adott a leértékelődő uraknak: a felsőházi körökben is rangos és sikeres volt, vetélytársai között lefegverzőn ironikus.

Kár, hogy csak ritkán mutatta meg képességeiből azt a többletet, amely az irodalom varázslói közé emelhetne volna. Nem vívta ki a nála fiatalabb és műveltebb Nyugat-nemzedék maradéktalan hódolatát, azt, ami a bohém dzsentri életmódjába felejtkezett, élveteg, mégis őserősen termékeny Krúdyinak megadatott. Herczeg okos volt, és „jótollú”, de nem az, akit lángelmének tartunk. Így is „írófejedelmként”, Babits ironikus szavával „poeta laureatusként” élvezte bestseller-írói népszerűségét. A cselédszobákban is az ő könyveit falták a köznépfaluról jött leánygyermek, nem Krúdyt, Móriczot, Kosztolányit vagy Tersánszkyt.

A negyvenes évek közepéig a *Nyugat* nagyjai és a népi írók sem tudták kiszorítani; főként a radikális értelmiség cseplőtte a maga szerény, kispénzű fórumain. Hozzá hasonlóan közkedvelt, bár nagypolgároknak való drámaszerző volt Molnár Ferenc és a néptanító-szintű közönségének kedvéért paraszti, plebejusi szereplőket felvonultató, ifjúsági íróként szintén verhetetlen Gárdonyi Géza. Ezen írók és a *Nyugat* nagyjai között láthatatlan vizesárok húzódott. Herczeg fontosnak

Herczeg Ferenc

tartotta a tökéletesen asszimilált német szerepét. Nem hiszem, hogy royalista volt, az erősen Habsburg-hű Tisza István baráti befolyására sem. Ő tudta, hogy nem lehet valaki szívből negyvennyolcas, közben a császár-király híve. Egyik legjobb könyve, *A hét sváb* a magyarországi németek hazafiasságát domborítja ki a '48–49-es szabadságháborúban. A IV. Károlyt elkergető, bár Habsburg-imádónak indult Horthynak sem hajolt meg egy-két, 1930 előtti irredenta szólamnál mélyebben, később még annyira sem. A náci söpredéket mélyen megvetette, és a Rákosi-érában a kilencvenegy évet megérett író némán tűrte a „reakciós” megbélyegzést s a teljes elhallgattatást. Akik őt még ma is pro-nácinak nevezik, azok rosszul tájékozódtak. A zsidót mint vallást vagy „fajt” nem bántotta: arra buzdította keresztény olvasóját, hogy tanuljon a vállalkozások népétől szorgalmat, ésszerű gazdálkodást, értéktudatos számítást. Az *Északi fénynek* ez a záró poénja: 1919 augusztusában, az ellenforradalmárok megtorló intézkedései során nem sikerül kézre keríteni a két Pelikán-testvér közül a bolsevista gyilkosként körözött Zsigmondot. Erre a fehér megtorló alakulat vezetője, nem tévedésből, hanem elvetemülten felakasztatja Zsigmond bátyját, Dávidot, a kisvárosi rabbit. Az indok: ha a vörösök ártatlan embereket mészároltak le, akkor mi se sajnáljuk a kötelet az ártatlanoktól. („*Megrémít a buzgóság e söpredékben*” – szólal meg bennem József Attila.)

Sikereit Herczeg nemcsak tanulmányosságának, emberismeretének és szórakoztató mesterségbeli adottságainak köszönhetette. Konzervatív létére is számon tartotta a kultúra újdonságait. Félszemmel a freudizmusra is figyelhetett: néhány gesztusa ha nem is annyira a pszichológust, de egyik-másik Freud-követő írótt juttatja eszébe az olvasónak. Az *Északi fény* két unokatestvér-főhőse, az Ady-verseken élő „barna Gál” (Sándor) és a világháborút huszárként, majd pilótaként végigharcoló „szőke Gál” (János) felidézi nekem a Herczeg-regény-nél negyed századdal korábban keletkezett Thomas Mann-novellából, a *Tonio Kröger*ből (és későbbi Mann-regényekből is) ismert motívumot: az önsorsrontó eltévedt polgár és a testben-lélekben ép, gyakorlatias, nem lelkiző, „szőke” katonatípus éles ellentétét. A két földbirtokos-rokon közül a hadviselésre alkalmatlan Sándor tagja lesz a kommün vérbíróságának: nem tud ellenállni annak a sugallatnak, hogy át kell törni a régi erkölcsök gátjait, a haladást fékező, tekintélyelvű

hagyományokat. A régi világot meg kell forgatni. Át kell gázolni, ha kell, a rokonon, barátokon is, ha a vörös gőzmozdony útjába áll. A foglyul ejtett katonatiszt-unokatestvér, János azonban megússza az akasztást: a főváros vörös parancsnoksága magasabb szinten akar példát statuálni az ellenforradalmárral. Irány a pesti lámpavas, de már nincs idő az akasztásra. Sándor viszont hiába érzi, hogy fordul a kocka, kivégeztet két, birtokát védő nagygazdát, s a fehér megtorlaskor üldözökből űzött vaddá lesz.

Herczeg tendenciózusan építette föl regényét. A puhány lelkű, mégis a gyilkosság bűnébe esett Sándor a széles körben „degenerálnak” tartott, vezetésre alkalmatlan, antantbarát Károlyi Mihály modelljét követi, János pedig a katonai éretnyekkel ékes, ám demokráciaellenes, Kossuth emlékéhez méltatlan Tisza István mintájára van kitalálva. A köztársaságról mint kívánatos államformáról sajnos az írónak nincs szava, de a mellékszereplőket érdekesen ábrázolja. A Sándor kúriájában gyakran vendégeskedő pesti pártideológus, Ács már a nevével a főideológussá előlépett filozófusra, Lukács Györgyre utal, testi megjelenítése is reá vall. Ámde Ács gyakori látogatása Sándor vidéki szalonjában képtelenség: a népbiztos ilyesmire nem ért rá. Ha nem a pesti főhadiszálláson ülésezett, akkor a fronton jelent meg, alvás helyett Dosztojevszkijt forgatta, Marxot és Lenint bújta.

Herczeg erőssége a típusalkotás. Doktrinéresebb ideológust aligha talált volna, mint a politizáló filozófust, nem tudhatva persze, hogy lesznek Lukácsnak inkvizítoribb utódai is egy emberöltővel később, akiknek még a megfutamodó vöröskatonákat megtizedelő „Ács” is túlságosan polgár, és félreállítják.

1919 történelmi üzeneteiből elég sokat kihallhatunk Herczeg Ferencnek ebből a felületes, de olvasmányos regényéből ahhoz, hogy megnézzük, miként is alkotott véleményt koráról egy régebben túlértékelt, ám 1945 után túlzottan mellőzött író. Kár, hogy a legjobb, amit elmondhatok róla, csupán az, hogy mit nem tett. Nem írt alantas, egyoldalú bosszuregényt egy forradalomról, mint az ötvenes-hatvanas évek fordulója tájt néhány csöppet sem szórakoztató könyv és film szerzője '56-ról. Igaz, ők sem kapták meg a Nobel-díjat.

ALFÖLDY JENŐ

Csontos Márta

Délutáni szertartás

Valami távoli őshuzat lobbantja gyertyád, szemedbe intarziát farag a tél, a nyár, a meg nem élt szabadság utáni vágy, s a félelem, hogy nem tudod legyőzni önmagad.

Oly kicsi vagy, ahogy a belőled kilélegzett árnyék nyomán megmozdul körvonalad, s helyet adsz magad mellett láthatatlan démonoknak, csak azért, hogy megleckéztess, éreztess velem,

jobb, ha félreállok, s elfogadom, hogy valami Istennek nem tetsző játék áldozata vagyok, mégis mentenem kell, ami menthető még, hogy a reggeltől estig tartó álomból végre magamhoz térjek, s engedjem vállamra ereszkedni az ég kékjéből a madarat, hogy széttárt testem rejtekébe bújva végső menedéket találjon, s kegytárgya legyek neki.

Az új, globális etika

Az Egyház előtt álló feladatok

A helyszín Kairó, az ENSZ éppen népesedési kongresszusát tartja, 1994-ben. A jelenlévők között ül egy kimagasló műveltségű asszony, e kis kötet szerzője, Margeurite A. Peeters, a Vatikán munkatársa. Jelentős pozíciók birtokosa, a Világiak Pápai Tanácsának szakértője, két pápai egyetem profeszszora, s mindemellett Afrika katolikusaihoz is köze van, a Kongói Katolikus Egyetem tanára.

Szerzőnk figyelmes füllel hallgatja a felszólalásokat és határozatokat, s egyszerre aggodalom szállja meg. Úgy érzi, valami történt, történik „suba alatt”, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Kutatásba kezd, s ennek az elemző munkának eredményeként képet kapunk korunk úgymond megkérdőjelezhetetlennek látszó, új, globális kultúrájáról. Kutatása eredményeit az afrikai püspökök kérésére rendezte sajtó alá, mert ők is felismerték, hogy Afrika kapui szintén nyitva állnak az új jelenség előtt.

Marguerite A. Peeters

AZ ÚJ, GLOBÁLIS ETIKA

Az Egyház előtt álló feladatok

Olvasólámpa

KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

A szerzőnek elsősre az tűnt fel, hogy a szavak nem a régi, hagyományos jelentést hordozták, és hogy valakik új nyelvi köntösbe öltöztették a fogalmakat, amelyek első hallásra elfogadhatónak tűntek. Új, manipulatív nyelven szólalt meg az eddig ismert euroatlanti kultúra.

Mi történt valójában? Hogy megértsük, vissza kell mennünk a hidegháború befejező aktusához, a berlini fal leomlásához. Ekkor mindenki békét akart a népek között, vallásszabadságot, demokráciát, kölcsönös tiszteletet, valódi párbeszédet a különböző kultúrák között. És ez volt az a pont, amikor elkezdődött a világ új, globális erkölcsi rendjének meghatározása. Az ENSZ nagy szerepet vállalt ebben: a globális kormányzás központja kívánt lenni. Semlegességet hangoztatott ugyan, ám közben egyáltalán nem vette figyelembe a népek akaratát. Az új, globális konszenzust ún. „szakértőkre” bízta, akik egész életük folyamán különböző nemzetközi szervezetekben, hálózatokban sikeresen tevékenykedtek – egyforma ideológia mentén. Rejtett tervük az volt, hogy az egész világ kultúráját a maguk elképzelése szerint változtassák meg, és természetesen uralhassák is. A civil társadalom aktivistái meg az NGO-k átvették a hatalmat az ENSZ és a nemzeti kormányok felett. Olyan érdekcsoportok kerültek felszínre, amelyeket senki sem választott meg, hogy illegitim a működésük, az nem aggasztotta őket. Felgyorsult a globalizáció, kulturális forradalom zajlott le a nemzetek felett és alatt, azok kihagyásával. Csak azt látjuk, hogy a gondolkodásmód és a

*...az igazság és a valóság objektivitása
nem létezik, minden értelmezés kérdése,
és bármely értelmezés azonos értékű.*

viselkedés gyökeresen megváltozott az intézményeken belül, csendben, zűrzavar és hangoskodás nélkül, „puha konszenzussal” – ahogy a szerző találóan állítja. Már nem olyan szavakat és kifejezéseket használunk, amelyek a zsidó-keresztény hagyományhoz tartozóan szilárd és világos jelentést hordoztak, és visszavezethetőek voltak az isteni kinyilatkozásra. Pontosan tudtuk, mit kell érteni például a tekintély, a házasság, a családalapítás, a boldogság, az adottság, a felebaráti szeretet, a kulturális önazonosság, a vélemények ütköztetése, az egyetemes érték kifejezések alatt. Az új nyelv szavai mögött veszélyes jelentések lapulnak: *egyéni önrendelkezés, reprodukív jogok, partnerség, kulturális és szexuális sokszínűség, nemi irányultság, életminőség, társadalmi képződmény, gender, érzékenyítés, a választás szabadsága* (pl.: eutanázia, abortusz). S világhódító útjára

indulhatott az új, globális etika. Ezek a fogalmak ma már normákká léptek elő, jogilag nem kötelezőek ugyan, de akár kiközösítést is megélhet az, aki nem kér belőlük. E kulturális forradalom sikeréhez a háttérret a Nyugat évszázadokon át tartó kulturális szintézisét, a modernitást lebontó posztmodern éra adta és adja.

Érdeemes rávilágítani a posztmodern kor alapvető tételére, amely szerint a valóság valamennyi része társadalmi képződmény: az igazság és a valóság objektivitása nem létezik, minden értelmezés kérdése, és bármely értelmezés azonos értékű. A globális posztmodern etika szerint a társadalmi és az erkölcsi normák lebonthatók és újra alkothatók. Az egyéni önrendelkezést és a választás jogát semmi nem korlátozhatja. Kitálói és terjesztői úgy vélik, sőt ünneplik, hogy az ember – a férfi és a nő – minden feltételt félredobhat, amit létük szempontjából Isten határozott meg. „Az egyetemes emberi jogok teljesen elszakadtak minden objektív és transzcendens erkölcsi kerettől” – véli a szerző. S mi, keresztények, észrevesszük-e e globális etika rafináltságát? Hiszen úgy tűnik, hogy a keresztény életfelfogás, a szeretet parancsa egyáltalán nem hiányzik belőle. Észrevesszük-e, hogy a globális etikában „radikális ideológia” dolgozik? Megtörténhet, sőt akár már többször meg is történt, hogy a globális etika világképét összekevertük az egyház társadalmi tanításával.

XVI. Benedek pápa egy alkalommal a posztmodern globális etikát, azaz a lelkiismeret hangjának mellőzését a „relativizmus diktatúrájának” nevezte.

BAÁN TIBOR

Szerepválaszaim

3. rész

Talán nem véletlen, hogy Weöres az *Egybegyűjtött versek* nyitó ciklusának egyik mottójaként idézi egy lány szavait: „Hiába ír verseket, sose lesz költő, mert nem mer álmodni. Lehetek kegyetlen? Mert nem tud szeretni.” Igen, egy kisebb nukleáris robbanás a szívben, tanulság, ami nem a logikus Y-kromoszóma oldaláról hangzik el, hanem a másik oldalról, ahol csak az tud igazán szeretni, aki álmodni is tud.

A nőiség lefojtott üzenetét sokáig férfiak mondták ki... Weöres is értette ezt, nemhiába idézte, hiszen Jung óta, s talán korábbról is evidencia, hogy a férfiban a nő, a nőben a férfi-lételemény valahol jelen van, legalábbis előhívható.

Mikor a *Családi én* s a *Romantikus én* verseit írtam, persze utólag gyűjtöttem, rendeztem őket, mert fogalmam se volt arról, hogy hány én lakik bennem, nem az intellektussal írtam, hanem egy kicsit a szívemmel. De lehet-e hitelesen írni ezzel az „íróttal”, mikor a korszak géplogikája kiiktatná az érzelmeket, hogy a praktikus, kegyetlen haszonelvűség alacsony mennyezete alatt éljen az ember?

Lehet-e korszerű az érzelmetudatos líra? Mentés a közhelyektől? Egyáltalán mit tudtam én az érzelmről? Mit tudhatunk erről manapság, mikor érzelmi analfabéták, lelki sérültek

A szerző úgy látja, hogy e furcsa diktatúra révén „*emberségünk és hitünk radikális lebontását valamiképpen szelíden kényszerítik ránk: a kultúra megváltoztatásával. A relativizmus álarcot visel: valójában nem tűr ellentmondást, és rombol*”. És ezért nyomatékosan figyelmeztet bennünket: „*A globális etika posztkeresztény humanizmusát egy világ választja el a valódi és teljes keresztény humanizmustól, amely a Krisztusban való üdvösségre épül, és amelyet az egyház támogat. Sok keresztény egyáltalán nincs tisztában ezzel a különbséggel.*”

A szerző nem kétli, hogy a többi nagy ideológiához hasonlóan ez az etikai rendszer is egyszer majd felszámolja önmagát, azaz nem tart örökké. De lényeglátó elemzése mégis rámutat arra, hogy az egyháznak – felszentelt papok és hívő laikusok összességének – mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy mihamarabb visszanyerhesse keresztény önaazonosságát.

A kötet előszava Máté evangélistát idézi: „*Boldogok a tisztaszívűek, mert meglátják Istent.*” (Mt 5.8) S hozzáteszi a szerzőre utalva: „*A tisztaszívűek nemcsak Istent látják meg, hanem a világ dolgait is Isten szemével látják. Annak látják őket, amik – a jót jónak, a rosszat rossznak.*” Az Olvasó ilyen ember könyvét tartja a kezében: olvassuk, és csatlakozzunk hozzá!

FÜLÖP ZSUZSANNA

Marguerite A. Peeters: *Az új, globális etika –Az Egyház előtt álló feladatok*, Jel Könyvkiadó, Budapest, 2019

tolonganak az utcákon. A beletörődés kórképe mögött a lelki sérülések, az el nem sírt könnyek.

Túl az önsajnálát árvaságán, ahogy ezt 13 éves koromban írtam („*arcom meztelen gyerek / körülöttem a város mozi-pereg*”), mit tudtam magamról?

Sokat és keveset. A *Portré* – magyarázattal nyilván visszatekintés, sőt utólagos megértés, mert amikor benne vagyunk az eseményfolyamban, akkor aligha van időnk a mélyebb megértésre, amelyben az érzelem mögött, mintegy távlatot adva történéseknek, megjelenik a ráció, amelynek egyik érzelmi vetülete a belátás, lépések a bölcsesség felé, mikor a halmaz szép lassan rendezetté válik. Minden a megbocsátó békeességben létezik:

„*Kaland volt nekem a szegénység / Nem tagadom Az ötvenes évek / mesebirodalom / Képtelen voltam megérteni / hogy Anyánk mért rohan / Komlóra, irodába / majd a pécsi porcelángyárba / ahol porcelánkissasszonyok napernyőjét / krinolinját festette napszám és hozott / lehúzható matricákat nekünk...*”

S ha a belátás bölcsességéről írtam, érdemes A *Rezümé* című prózaverset is felidézni: „...*Jobban jártam volna, ha gyerekkorom*

kiszámolóra hagyatkozva kiválasztok a mindenségből magamnak egy pöttöm katicát s felküldök a hátán egy pici pettyet Istennek... Ő tudja majd mit kezd vele. Ő a Kezdet és Vég ura, ki a madártojás nulláit írja magány egyese után – s íme senki sincs egyedül. Ő pontosan tudja, mit kezd azzal a pici ponttal. Leejti, mint esőcseppet a mondat végére.”

A hétköznapi tények versbe fényképezése a lírában komplex folyamat, mert a tényekhez érzelmek tapadnak. Az érzelem képes átalakítani a valóságot. Realista éneket gyakran elegyítettem a romantikussal, mint ahogy mások is. Rá kellett jönnöm, hogy a szituáció lefestésének milyen jelentősége van. A szituációban ugyanis (ezt az írók ugyancsak tudják, de mégsem úgy, mint a költők) a tárgyi apróságoknak fokozott jelentősége van.

A Kaffka Margitra révedő versem, az *Indul és megáll*, mint ezt a mottó is elárulja („Szép nagy csendesség van, tisztán hallatszik a harangszó”) a képzeletből született, abból a sejtelemből bontottam ki, hogy miképp alakul ki egy bakfisban a nőiség, hogy aztán a női léttapasztalat miképp hangolja át a személyiséget: „Hallom a köfal mögött közeledni, / Majd távolodni ifjúságod évszakát. / Hallom a fajkakas rikácsát / Meg a bakfisok harsány nevetését a tudatlant / Hallom az éji csöndet / Amint egy ferde száj szögletébe/ vési a lemondást...”

Amiről nemigen beszéltem eddig, holott minden szín, énvázlat csakis így értelmezhető, az a biográfia kivetülése. Önletrajzunk mélyeséges mélyéről hozzuk fel a szavakat, hogy elfogadtassuk, megmagyarázzuk látásmódunkat, ittlétünk kalandjait.

Realista éneket romantikus énektől (ez részben neveltetés kérdése) sosem akartam tudatosan elválasztani. Ösztönösen úgy éreztem, s talán érzem ma is, hogy a realizmusnak a romantika adott távlatot, mikor akarva-akaratlan felfedezte a tudattalan birodalmának kísérteteit. Azokat az ösztönerőket, amiket aztán a pszichoanalízis próbált megszelídíteni.

Versciklusaim mögött érzelmileg átélt élethelyzetek villannak fel. A *Rekonstrukció*, 2006, például tanári pályámat idézi: „...az ünnepély emléke befogad: / a rút ragacs tornaterem pezseg / falanxban – terv szerint az ifjúság / figyelmével hosszan tapogat / gurulnak gömbölyű szavak / majd utána a himnusz hangjai / lekeverik a felhevült jelent” Nem kell magyaráznom, hogy egy illúzióit vesztett korszakról beszélek. Egy olyan korszakról, amely logikus következménye volt az 1945-től 1989-ig tartó emberkísértetnek, ami ma is folyik. Hívjuk akárhogy.

Ugyanakkor az ember, mert többdimenziós szellemi létező, ösztönösen is kapcsolatban van romolhatatlan önvalójával. A földi játszótér szerephelyzeteibe könnyű belemerülni, de szabadságunk erősen korlátozott. A *Ródlipálya a Tettyén* című versben erről is szó van: „Nem nyúlhatsz bele a képbe / tulajdon emlékezetedbe // hogy arrább rakj egy házat / barnábbra fess egy füstcsíkot // Ehhez már nincs jogod / hisz elköltöttél innen // de mégis ott gurulsz a havon – Gurulsz pörögsz a havon // és szánkód nélküled ér le / a domb alá hol fények rajzanak // s fenyőillatú már az este”

A képzelet szabadsága és a valóság egyszerre határozza meg a hiteles átélést, ezt a különleges szertartást. Háromszor szent,

háromezerszer is tanulságos. Nem véletlen, hogy az istentisztelet ugyanezt teszi. Embervoltunk ezáltal emelkedik a meditáció időnélküliségébe, hogy találkozzunk a bennünk lévő végtelennel, ami felfoghatatlan, ugyanakkor mégis van róla fogalmunk.

Misztikus énem születése épp olyan észrevétlenül történt bennem, mint romantikus vagy reális énem megjelenése. Tagadhatatlan, hogy e látásmódhoz beszédmód is tartozik, divatos szóval narratíva, amely többé-kevésbé kijelöli a nyelvi közeget, annak határait, asszociációs bázisát, képkincsét, amivel kifejezhető az élmény, amit nem csak én éreztem, hanem százan és ezren előttem, neves és névtelen elődök, mindannyian a nagy és egyetemes Föld lakói, akik érzékszerveiken túli érzékszerveikkel érzik, élnek a kozmoszt betöltő isteni terv valóságát.

Ennek megsejtéséhez a könyvek sokat segítettek, mert ezen a szellemi vérátömlesztési folyamaton keresztül kapcsolódtam össze előzményeimmel. Ugyanakkor a könyveknél fontosabb volt a valóság, amelyben mindig jelen van az emberi teljesség: test, lélek, szellem hármassága.

A létezés anya- és apajogú összekapcsolódásának misztériumát a magzatkortól az öntudatosodásig ha nem is értjük, éljük. Ha máskor nem, akkor, mikor a szerelemben elveszítjük magunkat. Ilyenkor hirtelen lepillantunk az óceán fenekére. Honnan jöttünk, hová megyünk? Szívmengető, rázkódtató kérdések kalapálnak bennünk.

Nehéz helyzetben van a költő, a festő (szóval a művész), ha egy közismert bibliai jelenetet próbál megérzékíteni. Az *angyal* című versben én a jelenet kozmikus összefüggéseire figyeltem: „Mikor a Máriának rendelt Angyal / átsuhant az ősröbbanás porviharán ragyogva / hirtelen megtántorodott / Úgy állt ott Mária előtt / mint aki megöregedett / mint aki szólni se bír / Szólt mégis hangtalan / szavakkal mint a Fény / mely tűnté után se / ragyogott kevésbé.” A jelenet kilóg a realitásból, mint minden mítosz, mese és legenda, amelyben a csoda szükségképp jelen van.

Károlyi Amy és Weöres Sándor

Carducci háromkája a háromszín virágról

egy florista följegyzéseiből

Apróka termetével is fölkeltette figyelmemet egy – szó szerint – kis virág, a Vadárvácska (a *Viola tricolor*). Tóth István sírjához hozta a magját egy szellő. A sírkeret faragott felületének egy bordája mintha mögötte hatalmas bazaltoszlop lenne a Szent György-hegyről. Megérdemli ez a kis ibolyaféle, hogy percre eltűnjek fölötte.

Shakespeare beleírta a drámájába, ugyanis Ophelia ezzel a gyógynövennyel is próbálja gyógyítani a megrendült kedvese, Hamlet, zavarodottságát. Lechner Judit könyvében (a *Virágok világában*) találom a következőket róla: „A német virágregék viszont már szimbólummá avatták, és elég körülményes, de nagyon alapos, afféle németes magyarázatot találtak a névválasztásra. A *Stiefmütterchen* magyarul Árvácskává szelídül...” Lechner Judit is az alaplátványunkat lapozta fel a virágnév jelentéséért (Rapaics Raymund: *A magyarság virágai*):

„Az Árvácska virágának öt szirma közül a legalsó magános és sárga, minélfogva ez képviseli a mostoha irigységét. Irigylit pedig a két felső szirm szép ibolyaszínét, tehát ezek az árvák. Az irigy mostoha és az árvák között ülnek a mostoha édes lányai, ezek a középső egyszerű, (sápadt) szirmok. Megpróbálják a két árvát eltakarni, de ez csak félig sikerül nekik. A csészelevelek a székek, a mostoha két széken ül, édes lányai egy-egy széken, a két árvának pedig természetesen csak egyetlen szék marad.”

Lám, a régi tudósok nem sajnálták idejüket ilyen megfigyelésekre, amelyeket átszöttek ugyan mesével is, ám kétségtelenül valami olyan rendre, szimmetriára, tökéletességre in-tették a szemlélődőt, amelyet az emberi elme és ügyesség bajosan képzel el s valósít meg. Tudományban és szépművészetekben, lám, a virágok példája minta lehet.

A Vadárvácskát mint háromszín virágot a világirodalom egyik legszebb kisszerkezetű versében találtam meg. Giosuè Carducci Congedo apróka költeményét Szerb Antal belemá-solta az általa legszebbnek tartott 100 költemény közé. (Nem nevezném régi korok írójának Szerb Antalt, bár aligha talál-kozhatom a 21. században ilyen kézzel másolt, magán kóde-kekkel. A modernitásban egyedül nyelvész tanárom a kivétel, Pusztai Ferenc, aki tőlem is idézett gyűjteményében.) Szerb Antalt igen fiatalon ölték meg, neki és nemzedékének még volt arra ideje és türelme a világegésig, hogy egybeszerkessze (a műfordítások idegen nyelvű eredetijével együtt) ezt a na-gyon is személyes antológiát. A kötet 100. oldalán ott az olasz versike: „*Fior tricolore, / Tramontano le stelle in mezzo al mare / E si spengono i canti entro il mio core.*”

A 101. oldalon Kosztolányi szép, de hűtlen fordítása:

*Ó halvány orgona!
A csillagok a tengerárba hullnak
S kihül szívem, a dalnak otthona.*

Kosztolányi Dezső a háromszínű virágot az orgonával azo-nosítja. *Fior tricolore* a halvány orgona? Kicsit olybá tűnik, mint-ha egy rím kedvéért azt írnám a magyar trikolórról, hogy halvány zászló, fakult lobogó. Nagyon szeretem Kosztolányit, ám e vers esetében további fordítások után kellett nézmem. Rimanóczy Olivér, akinek költői tehetségét ne Kosztolányi-éhoz mérjük, ám készített egy kevésbé szép, de tartalmilag hűbb magyar variánst:

*Ó háromszín virág
a csillagokat elnyeli a tenger
s szívemből messze száll a dal s az ifjúság.*

Kerék Imre változata Sopronból Kosztolányiéhoz áll köze-lebb:

*Ó sápadt orgona! Fogas fuvalmak.
Csillagok zuhannak a tengerárba
s szívem kihűl, szálláshelye a dalnak.*

Jómagam már nem mertem orgonát írni a háromszínű virág helyett. Az orgona számomra lila volt vagy fehér. Esetleg róz-saszín. (Igaz, ez pont’ három...) A választott színnel inkább azt akartam érzékeltetni, hogy a pirosnak, rótnak rengeteg árnyalata van, ha hervad vagy haloványul:

*A rőt virág fakul és enyészne,
Tengerbe csobban le a csillag
s elizzik szívem, a dal fészke.*

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Béri Géza versei

A szó

Fél élete készülök igehirdetőként
kimondani a megváltás ígét.

Lenyűgözött méltósága a szónak,
az értelem virága, kinyíló, serény hit,

hogy végre emberré az lényegítsen,
a szó.

Csakhogy az a szó áll minden
fillérért árult napilap hasábjain.

A szó színétvesztett, elárult, megunt.

Változatlan szavak. És mi sem változunk.

Így magam is inkább csendben eltűnődöm,
Költészet értelmén, emberen, időkön.

Etűd

Nézz ide, csillan a fény, a folyó vize
szerte repíti, – opálgyűrű, mély, gyönyörű tűzű,
leng a habon, viszi, elviszi messze a
kékragyogású tükör!

És a folyó suhanó hala csobban a habban, a
vízben, iramlík a mély utakon, soha
nem hiszed el, hogy a fény, a csodás ragyogás dala
kell ide, zengjen a friss vizeken,

mert a világ legalább ugyanúgy hiszi,
mint a folyó, mikor elviszi messze repítve a
hajnali fényt, hogy a dal, az ütem
soha nem törik el, zene kell,

zene kell, zene kell, zene kell...

Kifulladásig

i igen igen igen
pecsét lüktet horpadt szíven

igen igen igen igen
törtem láttam el is higgym

igen igen igen igen
szükség nincs rám pokol vigyen

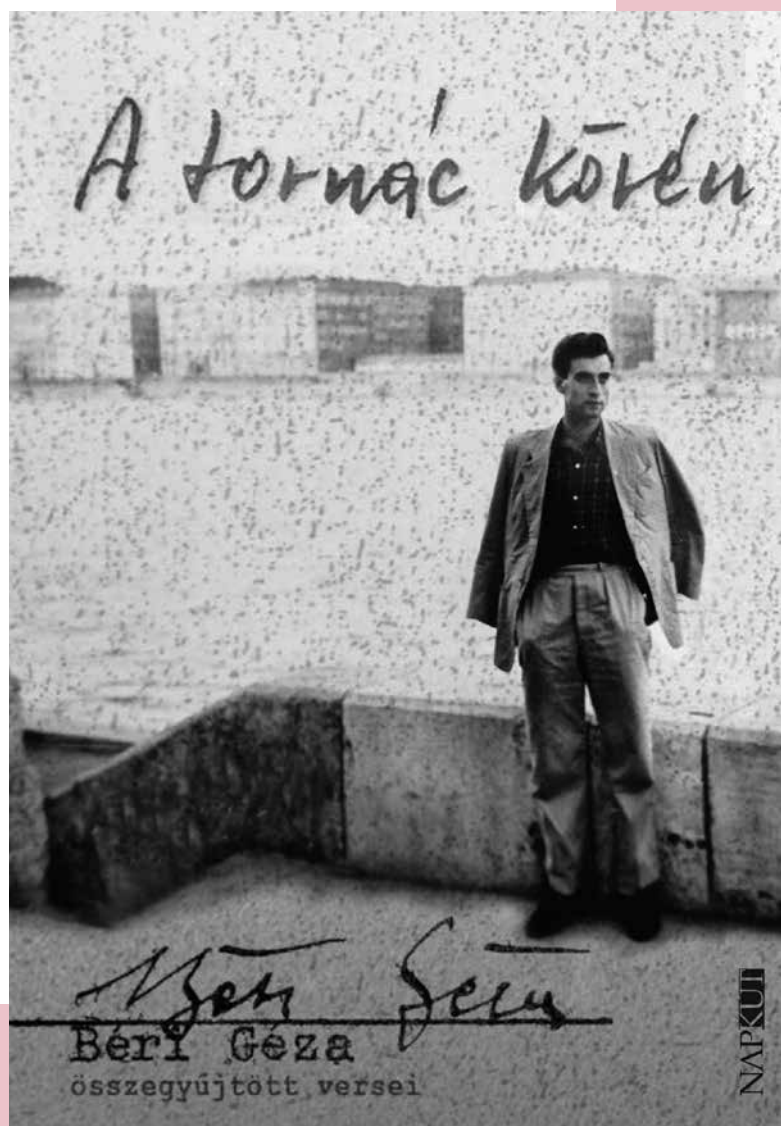
igen igen igen igen
bólogassak mindegy nekem

igen igen igen igen
tízmillió ember ilyen

igen igen igen igen
ilyen isten minek legyen

igen igen igen igen
ikon ikon ikon ikon

Hamarosan megjelenik a Napkút Kiadó gondozásában
Béri Géza összegyűjtött verseinek kötete. – A szerk.

A hős filozófus

A gondolkodók veszélyes élete – Costica Bradatan könyvéről

Megjelent Costica Bradatan filozófiaprofesszor *A hős filozófus* című kötete a Pallas Athéné Könyvkiadó gondozásában. Hűnek maradni az elvekhez, és vállalni a halált, vagy lemondani róluk, és így élni tovább? – teszi fel az emberi lét egyik legnehezebb kérdését a szerző, majd kötetében olyan filozófusok élettörténetét és gondolkodásmódját vizsgálja, mint Szókratész, Hüpatia, Giordano Bruno, Morus Tamás és Jan Patočka, akik e kérdésben mind a halál mellett döntöttek.

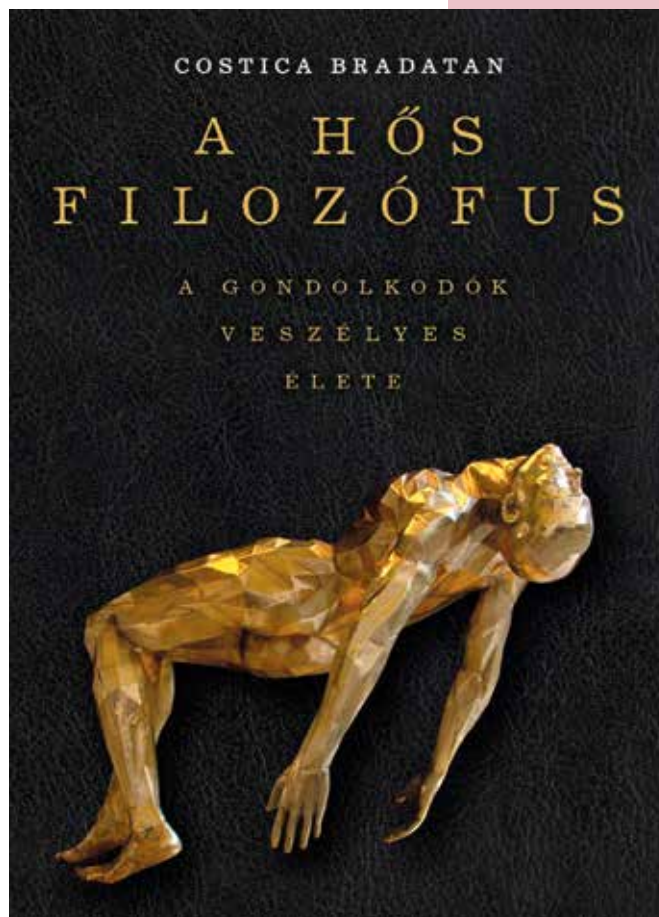
A könyv a filozófiatörténet példáin keresztül többek között azt boncolgatja, hogyan lehet képes a halál még jelentősebbé tenni egy élet munkáját, vagy éppen felülírni és más perspektívába helyezni minden előtte történt eseményt. Mint a szerző okfejtéséből is kiderül, a filozófia ebből a nézőpontból tekintve rendkívül veszélyes üzem: művelőjének élete örök egyensúlyozásból áll. Akár az egyik, akár a másik irányba véti is el a lépést, az halálos lehet. Ha filozófiája megtagadása árán is alkalmazkodik – elveszik. Ha lelkiismerete parancsait az élete árán is teljesíti – akkor is elveszik.

Pontosan ezzel a helyzettel kellett szembesülnie Szókratésznek, Hüpatiának, Giordano Brunónak és Morus Tamásnak vagy akár Jan Patočkának is. Életük egy pontján valamennyiüknek választaniuk kellett: vagy hűségesek maradnak elveikhez, és meghalnak, vagy megtagadják azt, és életben maradnak. A szerző széles körű hivatkozási apparátust felvonultatva érzékletesen mutatja be ennek a döntési folyamatnak a belső vonulatait.

Először a filozófus találkozását vizsgálja a halál első rétegével: egy elvont, magasztos régióval, ahol a halál mindössze csak egy téma. A második réteg a konkrét halál, amely néha annyira eleven lehet, hogy a filozófus a nyakán érzi a lehetét. A halál két rétege között pedig ott van az emberi test.

*...hűségesek maradnak elveikhez,
és meghalnak, vagy megtagadják azt,
és életben maradnak.*

A halál e második rétegét Szókratész (Platón és Xenophón szövegeiből rekonstruálva) és Morus Tamás példáján tárja fel. Az első résztől eltérően itt a filozófusok halállal való találkozása már nem a metafizikai spekuláció magasztos régióiban zajlik, hanem az athéni bíróságon, valamint a londoni Tower börtöncellájában, vallatóhelyiségeiben. Ezek a helyeken jutnak el ugyanis a mártír-filozófusok arra a pontra, ahonnan már nincs visszatérés: elhatározzák magukat, szembenéznek a halállal, és felkészülnek a záró felvonásra.

A kötet zárásához közeledve külön fejezetben értekeznek a szerző a mártír-filozófus létrejöttéről. „*Micsoda különös teremtmények – jegyzi meg ironikusan –, még meghalni se tudnak megfelelő hivatkozás nélkül!*” A konklúzió pedig az, hogy „*áldozatuk*” eredményeként jelentős átalakulás megy végbe a társadalom hozzájuk való viszonyában. Életükben a szélesebb közönség sem nem olvasta, sem nem szerette őket – most már nemcsak olvassák, hanem tanítják, szeretik és tisztelik őket.

A *hős filozófus* című kötet, valamint a Pallas Athéné Könyvkiadó (PABooks) korábban megjelent kiadványai megvásárolhatók a PABooks könyvesboltjában, a Bölcs Várban, valamint webáruházában, a WWW.PALLASATHENEKIADO.HU OLDALON.

A kiadó kiemelt figyelmet fordít a közösségépítésre is. Facebook-oldalán (WWW.FACEBOOK.COM/PALLASATHENEKIADO) és podcastcsatornáján (elérhető a Spotify- és az iTunes-plafomokon) az érdeklődők további hasznos, érdekes információt találhatnak a megjelenő könyvekről és a hozzájuk kapcsolódó eseményekről.

Győri Andor Töprengés

Kellemes meleg van a kis tiszaháti falu egykori présházában. Kint a mutatóban leesett havat fújja, sodorja a szél. A durva tölgyfa asztalnál két ember ül, előttük borospohárban kevés pálinka, a tavalyi főzet gondosan őrzött maradéka. Szőlőt már régen nem préselnek itt, semmilyen bor lett csak belőle. Egyéb gyümölcs viszont van: szilva, Barack, birs. Azokból lesz a legjobb pálinka.

Jól ismerik egymást, hiszen komák. Mindegyiküknek megvan a maga feladata: az idősebb a bekészített hasábfából rak a tűzre, akkor, amikor kell, és pont úgy, ahogy kell. Mert ha túl nagy a láng az üst alatt, odakozmál a cefre, és kidobhatják az egészet. Ha meg túl kicsi, sohasem érnének a végére. A fiatalabb a hűtővizet kezeli. Az összegyűlt forró vizet egy kannában kiteszi a hóba a többi mellé hűlni, a sor másik végéről, a már hideg kannából meg feltölti a tartályt.

Közben beszélgetnek. Arról, ami éppen adódik.

– Márpedig én mégis azt mondom, ez a járvány olyan, mint egy háború – szólal meg némi tanakodás után a fiatalabb. – Nem tudjuk, meddig tart, mekkorák lesznek a veszteségek, és milyen lesz utána a világ.

– Nem háború ez, komám, hiszen nincs itt ellenség. Az egész emberiség ugyanazon az oldalon áll. Inkább tűnik ez büntetésnek. Valamiben túl messzire mentünk – mondja aggódva az idősebb.

– Már hogy ne lenne ellenség a vírus? Sőt, talán éppen a legrosszabbak közül való! – horkan fel amaz. – Egy darabig bujkál előlünk, majd ott csap le, ahol senki sem várja.

– Á! – legyint lemondóan az öregebb – ha ellenség lenne, tudnánk, hogyan kell ellene küzdeni. De semmit nem tudunk. Akit elkap, vagy túléli, vagy nem. Semmit sem tehetünk ellene.

– Csak idő kérdése az egész! Oltás már van, előbb-utóbb lesz gyógyszer is. Nekem más bajom van: mit csinálunk, ha egyszer ennek vége lesz? Összefogunk, mint eddig a háborúk után, és közös erővel rendbe hozzuk az életünket? Vagy magunk közül keresünk új ellenséget magunknak?

– Ugyanaz lesz, mint a földrengések, árvizek meg a régi járványok után. Egy darabig nyugton leszünk, megszeppenünk, aztán megy tovább minden. Az emberekből meg lassan ki-veszik a szeretet. Ezért jönnek az újabb meg újabb büntetések. Nem tanul az ember, mindig több kell neki.

– De hát ez a természetes! – kapja fel a fejét ismét a fiatalabb. – Te sem szeretnél állatbőrökbe burkolózva egy hideg barlangban élni, ahogy az őseink.

– A mérték, komám! A mértékkel van baj. Eljutunk a csillagok közé, ennivaló mégsem jut mindenkinek, pedig akár kétszer ennyi embert is el tudna tartani a Föld.

*A mértékkel van baj.
Eljutunk a csillagok közé, ennivaló
mégsem jut mindenkinek...*

– Ez igaz, önzők vagyunk. És ebben tényleg nem változtunk évezredek óta.

– Újból elkövetünk régi hibákat, bedőlünk ígéreteknak, rossz urakat szolgálunk. Nem a józan ész, hanem a hatalom diktál.

Az öreg fölkel, válogat a hasábfák között, majd kihúzza egy vékonyabbat. Most ez is elég lesz, dűnnyögi szinte magának, és gondosan eligazgatja a tűztérben.

– Aztán meg... mikor tanulunk meg végre kitarítani amellett, amit nagy nehezen elértünk? – sóhajt, kortyol a pálinkájából. – Túl gyorsan felejt az ember.

– Mire gondolsz?

– '56 novemberében, amikor leverték a forradalmat, az egész ország gyászban volt, a következő május elsején meg már éljenezve, integetve vonultak fel tízezrek Budapest és más nagyvárosok utcáin. Ki érti ezt?

Jövedelemadó 1%

TISZTELT OLVASÓNK! KEDVES BARÁTUNK!

A *Búvópatak* szerkesztősége és kiadója nevében arra kérjük a lap olvasóit, barátait és szerzőit, hogy személyi JÖVEDELEM-ADÓJUK 1%-ÁT A BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY javára ajánlják fel!

A kedvezményezett adószáma: 18776278-1-14

A kedvezményezett neve: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány legfőbb feladatának a *Búvópatak* folyóirat kiadását tekinti.

KÖSZÖNJÜK!

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Szabó Pap Edit

Munkatársak: Lukács János, Németh István Péter,

Ország László, Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2021. május, sorszáma: 5/2021

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A *Búvópatak* Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB

BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Ország László fotója

Rendelje meg a Búvópatakat!

A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén vagy az alábbi telefonszámon: +36 30 449 9492

A BÚVÓPATAK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATJA

